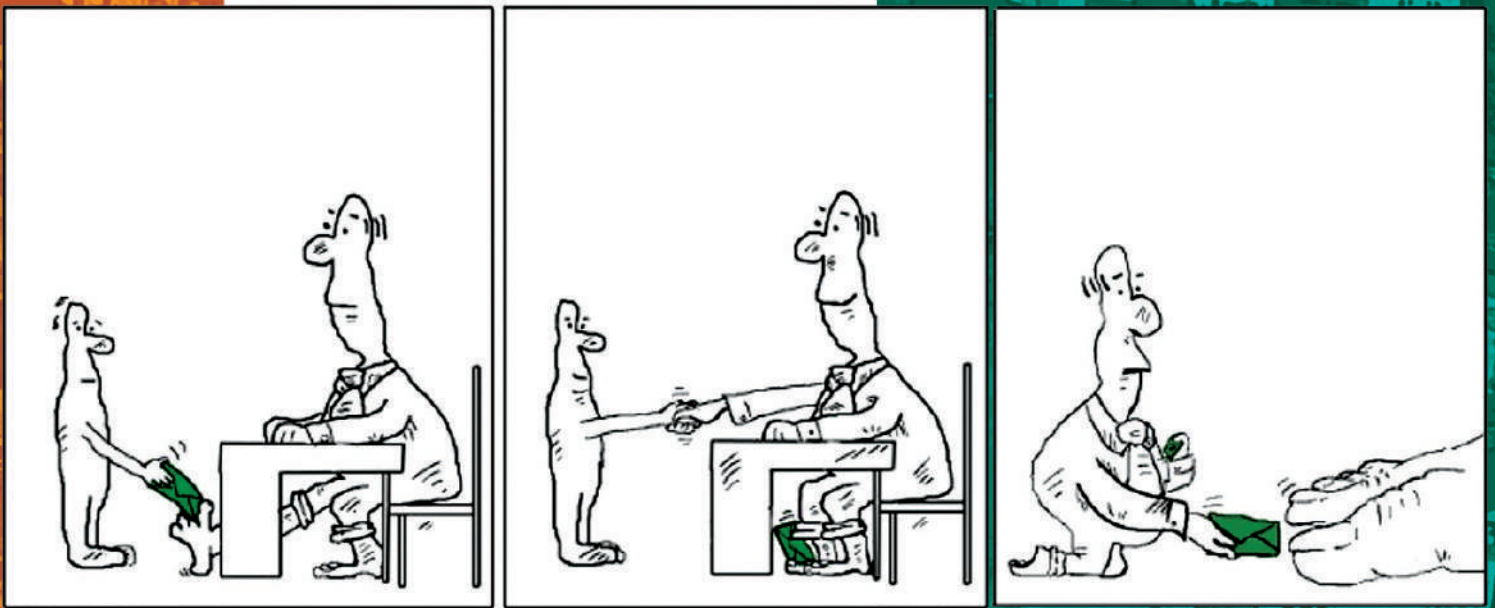

Ինչո՞ւ
սպրել
Հայաստանում
և խուսափել
կոռուպցիայից

Ինչդեռ

ապրել

Հայաստանում

և խուսափել

կոռուպցիայից

Հեղինակ՝ Ծովինար Նազարյան

Խմբագրական խորհուրդ՝

Գևորգ Տեր-Գաբրիելյան
Միֆայել Հովհաննիսյան
Անուշ Հայրապետյան

Ձևավորումը՝

Արամ Ուռուսյանի

Մրբագրիչ՝

Արմենակ Ղազինյան

Ձեռնարկում օգտագործված են Medialab.am և Panarmenian.net կայքերից վերցված ծաղրանկարները, բոլոր հեղինակային իրավունքները պահպանված են:

Սույն ձեռնարկը ստեղծվել է Եվրասիա համագործակցություն հիմնադրամի կողմից Չեխիայի Հանրապետության Արսաֆին գործերի նախարարության աջակցությամբ: Այս հրատարակման բովանդակության համար պատասխանատու է Եվրասիա համագործակցություն հիմնադրամը: Այստեղ արտահայտված տեսակետները պարտադիր չէ, որ համընկնեն Չեխիայի Հանրապետության Արսաֆին գործերի նախարարության տեսակետներին:

This manual is developed by the Eurasia Partnership Foundation with the support of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic. The contents of this publication are the sole responsibility of the Eurasia Partnership Foundation and do not necessarily reflect the views of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech.

Ministry of Foreign Affairs
of the Czech Republic

Բովանդակություն

Ներածություն	5
Կոռուպցիան՝ աներևույթ երևույթ	6
Եղի՛ր իրազեկ	6
Կոռուպցիան և մե՛նք	9
Կոռուպցիայի բնույթը և դրսևորումները	10
Կառառակերություն	12
Շոքթուն	16
Յուրացում կամ Վասնում	18
Նեղոսիզմ	20
Կլիենսիզմ	23
Հակամրցակցային գործունեություն	25
Արդարադատության խաթարում	28
Քաղաքական կոռուպցիա	30
Անփոփում	32
Բառարան	33
Ինֆնասուզում	34
Օգտակար սեղեկասվության աղբյուրներ և իրավադատական կազմակերպությունների հասցեներ	35

This toolkit is developed by Eurasia Partnership Foundation (EPF) as part of the Addressing 'Gray Areas' in Anti-Corruption Reform in Armenia and the Eastern Partnership project with the support of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic. The team of authors conducted interviews and collected cases related to various aspects of corruption in Armenia, Georgia, Moldova and the Czech Republic. The toolkit addresses such issues as ethics in decision making, conflict of interest, etc., and is a training resource for those in Armenia who aim at improving the quality and effectiveness of public administration, specifically in the local government, from inside as well as outside the local government structures. The toolkit consists of two parts. The first part presents a typology of corruption cases prevalent in Armenia, causes of appearance of corruption risks and methods of fighting against corruption. The second part introduces various cases based on real stories collected during interviews. Each case focuses on a particular type of corruption based on the typology from the first part of the toolkit. Prior to the description of each case legal and theoretical information on the type of corruption is introduced. Description of each case is followed by suggestions of possible behavioral scenarios. The reader/trainee is asked to choose how he/she would behave in this or that situation.

The annexes of the toolkit introduce a brief thesaurus of corruption-related terms and notions, useful information sources and contact details of anti-corruption and human rights protection organizations.

Սույն ձեռնարկը մշակվել է Եվրասիա համագործակցություն հիմնադրամի կողմից՝ «Հասցեագրելով հակակոռուպցիոն բարեփոխումների բացթողումները Հայաստանում և Արևելյան գործընկերությունում» ծրագրի շրջանակներում՝ Չեխիայի Հանրապետության Արևմտյան գործերի նախարարության ֆինանսական աջակցությամբ: Ձեռնարկի մշակման ընթացքում հեղինակների խումբը հարցազրույցների շարք իրականացրեց Հայաստանում, Վրաստանում, Մոլդովայում և Չեխիայի Հանրապետությունում և արդյունքում հավաքագրեց կոռուպցիայի շարքեր դրսևորումներին վերաբերող իրական դեմքերի նկարագրությունների շարք: Ձեռնարկն անդրադառնում է այնպիսի խնդիրների, ինչպիսիք են՝ որոշումների կայացման էթիկան, շահերի բախումը և այլն, և հանդիսանում է կրթական ռեսուրս հանրային կառավարման, մասնավորապես՝ տեղական ինֆրակառավարման որակի բարելավման համար: Ձեռնարկը կազմված է երկու մասից: Առաջին մասում ներկայացվում է Հայաստանում առկա կոռուպցիոն դրսևորումների սիտուացիաները, կոռուպցիոն ռիսկերի առաջացման ռազմավարությունները և հակակոռուպցիոն ժամանակակից հիմնական մեթոդները: Երկրորդ բաժինը ներկայացնում է իրական դեմքերի վրա հիմնված նկարագրություններ, որոնք հավաքագրվել են հարցազրույցների ընթացքում: Դեմքերից յուրաքանչյուրը ներկայացնում է կոռուպցիայի առանձին ինքնավերջ առաջին բաժնում ներկայացված կոռուպցիոն սիտուացիայի վրա: Դեմքերի ներկայացմանը նախորդում են իրավական և իրական տեղեկություններ արձանագրող կոռուպցիոն իրավաբանական վերաբերյալ: Յուրաքանչյուր դեմքի նկարագրությանը հաջորդում են հնարավոր վարագործային սցենարների առաջարկներ, որոնցից մեկը լինում է ընտրյալ դասընթացի մասնակիցը կամ դասընթացի ընթերցողը:

Ձեռնարկի վերջում ներկայացվում են կոռուպցիոն եզրերի համառոտ բառարանը, օգտակար տեղեկատվության աղբյուրները և իրավապաշտպան կազմակերպությունների կոնտակտային տվյալները:

Ներածություն

Մեր ամենօրյա կյանքում փչ չեն դեղերը, երբ մեկին շնորհակալ ենք լինում իր կատարած աշխատանքի համար՝ մի ֆանի հարյուր դրամ թողնելով նրան կամ մի ֆաղցրավենիկ նվիրելով, երբ օգնում ենք մեկին կամ օգնում են մեզ՝ ոչ թե ըստ մասնագիտական կամ սոցիալական արժևորման, այլ այն դեպքերում, որ նա մեզ մեծերի է կամ մեծերի է մեծ մեծերին, երբ մեծ գործը «առաջ գցելու» կամ բարձր վճարումներից խուսափելու համար «մաղարիչ» կամ կաշառք ենք առաջարկում դատարանին, և այդպես շարունակ: Մեզանից շատերն այդ դրսևորումները համարում են դարձառիտ «մարդկային մոտեցում», մինչդեռ իրականում դրանք հենց այն են, ինչ կոչվում է կոռուպցիա: Բայց կոռուպցիան սոսկ այդպես չէ: Այն շատ ավելի լայն ծածկույթ ունի, ընդ որում՝ սովորաբար ծածկույթ:

Այս ձեռնարկում ընթերցողը կզգնի օգտակար տեղեկություններ ինչպես կոռուպցիայի տարբեր դրսևորումների, այնպես էլ դրանց դեմ դիմելու մեխանիզմների և ռեսուրսների մասին: Ձեռնարկում մեջբերումներ կան հակակոռուպցիոն օրենսդրական դրույթներից, ինչպես նաև՝ տեղիների բացատրություններ: Այստեղ գործածված տերմինների ամփոփ բառարան կզգնեք նաև ձեռնարկի հավելվածներում: Վերջիններս դարձնում են նաև հակակոռուպցիոն դիմումները ներգրավված հասարակական կազմակերպությունների հասցեներ, թե՛ գծերի հեռախոսահամարներ, և այդ դիմումի համար անհրաժեշտ այլ ռեսուրսներ: Կոռուպցիայի բնույթին և դրսևորումներին վերաբերող յուրաքանչյուր բաժին սկսվում է մեկ իրադրության նկարագրությամբ, որը վերցված է իրական կյանքից: Կարդալով՝ փորձեք դատարաններ, թե ինչպես կվարվեի ինքներդ նմանափոխ իրադրությունում: Այնուհետև կարդացեք ամբողջ բաժինը և վերադարձեք բաժնի սկզբում շարադրված իրադրությանը, ստուգե՛ք արդյո՞ք ինչ-որ բան փոխվեց ձեր մոտեցումների մեջ, թե՞ նույն կերպ կարձագանքեիք նմանափոխ իրադրություններում: Գրում զետեղված է նաև «ինքնասուզողական» հարցաթերթիկ: Դրա միջոցով փորձե՛ք ձեր իմացությունը կոռուպցիայի մասին և իրական կյանքում ձեր տեղը հակակոռուպցիոն դիմումներում:

Կոռուպցիան՝ աներևույթ երևույթ

Կոռուպցիա բառացի նշանակում է այլասերում: Այն այլասերում է հասարակական հարաբերությունները, ղեկավարող, հասարակական ինստիտուցիաները և ընդհանրապես ամբողջ հասարակությունը: Ոչ լուրջ ֆեյսբուքյան մեկին կառավարի ժողովով տասնամյակներ ղեկավարող մեկին նշանակելը ոչ միայն զրկում է արժանի մասնագետին՝ այդ տասնամյակ իրացվելու հնարավորությունից, այլև որակազրկում է սլայդ տասնամյակ նախատեսված գործառույթները, ինչից տուժում են բազմաթիվ ֆաղափացիներ: Ծանոթ գործարարին տրամադրած գաղտնի աջակցությունը առավելություն է շնորհում նրան և խախտում արդար մրցակցության սկզբունքը և առհասարակ արդարության ընկալումը այդ աստիճանում: Յուրացված ղեկավարող միջոցների ծավալը կարող է այնքան մեծ վնաս չդատարարել ղեկավարողը, որքան այդ յուրացման արդյունքում չկատարված աշխատանքները:

Այլասերված մեկուկուսից ամենաբնորոշ երևույթը անարդարությունն է. փողը, ծանոթությունը, հովանավորությունը ճանապարհ է բացում առավել խորամանկների առաջ՝ ի հաշիվ առավել ազնիվ կամ «անճար» ֆաղափացիների: Այդպիսով, ձևավորվում է մի միջավայր, որտեղ մարդիկ գնահատված չեն ըստ արժանվույն, որտեղ մեծ է անջրմեջը «հաջողակների» և «անհաջողակների» միջև: Որքան արատավոր, այլասերված, կոռուպցիայից լի է հասարակությունը, այնքան ավելի աղքատ է այն, այնքան ավելի անարդար է այն, և այնքան ավելի լուրջ են ռեանհարվում մարդու իրավունքները: Նման անարդար հասարակարգերում զարգացումը փոխարինվում է վերահսկողությամբ, ինչը տանում է հետընթացի. միևնույն ժամանակները բախում և վերաբախում են համարյա ռեսուրսները, իսկ հանրության մեծամասնությունը զուրկ է մնում դրանցից օգտվելու և իրենց կյանքի որակը բարելավելու հնարավորությունից:

Կոռուպցիան տեսանելի չէ առաջին հայացքից: Այն դժվար է չափել, և չափումները հիմնականում հենվում են սլայդ միջավայրում կամ հասարակությունում կոռուպցիայի մասին մարդկանց ընկալումների վրա: Ըստ «Թրանսփարենսի Ինթերնացիոն» միջազգային կազմակերպության, որը մասնագիտացած է կոռուպցիայի գնահատման և կանխարգելման աստիճանում, Հայաստանում կոռուպցիայի ընկալման համաթիվը 2012 թվականին 34 է կազմել, ինչը, մասնագետների տրամադրությամբ, վկայում է **համակարգային կոռուպցիայի** մասին: «Կոռուպցիա» եզրը Հայաստանում շատ անառնելի է ոչ լուրջ վաղուց և ավելի լուրջ զուգորդվում է «կառավարություն» հասկացության հետ: Մինչդեռ կոռուպցիան լայն հասկացություն է՝ «մաղարիչից» մինչև իշխանազանցություն: Հայաստանի հասարակությունը վերջին տարիներին վարժվել է «կոռուպցիա» բառին, և ճնշող մեծամասնությունը բացասական է գնահատում կոռուպցիան, բայց ղեկ է նկատել, որ էլեքտրոնային տասնամյակում այն երևույթների ծավալը, որոնք վերաբերում են կոռուպցիային: Պատահական չէ, որ երբ «կոռուպցիա» բառը չի կիրառվում կոռուպցիոն երևույթների նկատմամբ, լուրջ դեմքերում, բացի կառավարությունից, մարդիկ այդտեղ որևէ սխալ կամ հանցանք չեն տեսնում (օրինակ՝ համադասարանական որակավորում չունեցող ազգականին աշխատանքի նշանակելը): Մինչդեռ կոռուպցիան լրջագույն հանցագործություն է, որը վերաբերում է ոչ միայն կառավարությանը, այլև հովանավորությանը, տասնամյակական դիրքի չարաչափմանը, փողերի լվացմանը, իշխանազանցությանը և այլ նմանատիպ երևույթների: Կոռուպցիան տեսանելի, որդեկ այդպիսին գնահատելու և կանխելու կամ կասեցնելու համար համադասարանական իրազեկություն և գիտելիքներ են հարկավոր, ինչին էլ փորձում է ծառայել այս ձեռնարկը:

Եղի՛ր իրազեկ

Մարդիկ, որոնք կանոն գիտեն, որ այս կամ այն դեմքում կոռուպցիոն ռիսկ է առկա, ավելի լուրջ այս կամ այն արդյունքը չէր կարող տասնամյակ, եթե չլիներ կոռուպցիա, սակայն, որդեկ կանոն, խորապես իրազեկ ֆաղափացիներն առավել հետևողականորեն են հետևում լինում իրենց իրավունքների իրականացմանը և առավել անհանդուրժող են կոռուպցիոն երևույթների նկատմամբ: Պետական և հասարակական ինստիտուցիաների բաց և թա-

Հոդված 9. Հարցումը ներկայացնելու և փնտրելու կարգը

6. Բանավոր հարցման դասասխանը սրվում է բանավոր՝ հարցումը լսելուց հետո անհադադ կամ հնարավորինս սեղմ ժամկետում: Եթե բանավոր հարցմամբ դիմողը չի հայտնում իր անունը և ազգանունը, և (կամ) բանավոր հարցումը չի համադասասխանում սույն հոդվածի 5-րդ մասի 1-ին, 2-րդ և 3-րդ կետերով սահմանված դահանջներին, ադա տեղեկատվություն սնօրհնողը կարող է չդասասխանել բանավոր հարցմանը:
7. Գրավոր հարցման դասասխանը սրվում է հետևյալ ժամկետներում.
  - 1) եթե գրավոր հարցման մեջ նված տեղեկությունը հրադարակված չէ, ադա դրա դասճները դիմողին է սրվում հարցումն սսանալուց հետո՝ 5-օրյա ժամկետում.
  - 2) եթե գրավոր հարցման մեջ նված տեղեկությունը հրադարակված է, ադա սվյալ հրադարակման միջոցի, վայրի և ժամկետի մասին տեղեկությունը դիմողին է սրվում հարցումն սսանալուց հետո՝ 5-օրյա ժամկետում.
  - 3) եթե գրավոր հարցման մեջ նված տեղեկությունը սրամադրելու համար անհրաժեես է կասարել լրացուցիչ աեխասանֆ, ադա այդ տեղեկությունը դիմողին է սրվում դիմումն սսանալուց հետո՝ 30-օրյա ժամկետում, որի մասին հարցումն սսանալուց հետո՝ 5-օրյա ժամկետում, գրավոր տեղեկացվում է դիմողին՝ նեելով հետաճման դասճառները և տեղեկությունը սրամադրելու վերջնական ժամկետը:
8. Գրավոր հարցման դասասխանը սրվում է այդ հարցման մեջ նված նյութական կրիչով: Եթե նյութական կրիչը նված չէ, և դա անհնար է դարգել սվյալ հարցմանը՝ սույն օրենքով սահմանված ժամկետում դասասխանելու համար, ադա գրավոր հարցման դասասխանը սրվում է տեղեկությունը սնօրհնողին առավել ընդունելի նյութական կրիչով:

փանցիկ գործունեությունը կոռուդցիան զսողղ ամենակարևոր գործոնն է: Այնտեղ, որտեղ հնարավորինս եաս տեղեկություններ են ուղղակիորեն հասանելի լայն հասարակությանը, այնֆան հանրային վերահսկողությունը, հետևաբար՝ կոռուդցիայի դեմ դայֆարն ավելի արդյունավետ է: Այդ նդասակով դետությունները, այդ թվում՝ Հայասսանի Հանրադետությունը, ընդունել են օրենքներ տեղեկատվության ազատության և համընդհանուր մասչելիության մասին: **Սա նեանակում է, որ յուրաֆանչյուր ֆաղաֆացի կարող է դիմել և սսանալ տեղեկություններ:**

Պետ է նկասել, որ ֆաղաֆացիները հաճախ տուծում են ոչ թե այն դասճառով, որ տեղեկությունները հասանելի չեն, այլ որ ֆաղաֆացիները չեն փնտրել և չեն օգսվել եղած տեղեկությունից: Իհարկե, վասթարագույն դեդմֆն այն է, եր ֆաղաֆացին գիտե որտեղից իրադեկվել, բայց չի հավասում այդ տեղեկությունն օգսագործելու արդյունավետությանը: Ուրեմն, սեփական իրավունքներին հետամուտ լինելու համար հարկավոր է **չորս գործոն՝ տեղեկության առկայություն, այն հասկացնելու ջանֆ, այն սսանալու ջանֆ, այն կիրառելու կամֆ:** Այդ դայֆարն ավելի արդյունավետ կլինի, եթե դրան գումարեմֆ հինգերորդ գործոնը՝ նույնդիսի վարֆագիծ ֆարոգելը, սեփական օրինակով սարածելը և դայֆարն այլ ֆաղաֆացիների հետ համաստեղելը:

Կոռուդցիոն ռիսկ իրավիճակ, որը կարող է օգսագործվել կոռուդցիոն նդասակներով:

Կոռուդցիան հանդիդում է աեխարհի բոլոր երկրներում, սակայն ժողովրդավար երկրներում առավել հետևողականորեն են կանխարգելվում և մարվում *կոռուդցիոն ռիսկերն* ու օջախները, ինչը հնարավոր է դառում իրավագիտակից ֆաղաֆացիների ակիսիվ մասնակցությամբ: **Պասահական չէ, որ դասմական անցյալում կոռուդցիան առավել արմասավորված էր և հաճախ որդետս այդդիսին չեր ընկալվում:**

Կախված դայֆարի արդյունավետությունից՝ որոե դեդմֆերում կոռուդցիան օրինաչափություն է, իսկ որոե դեդմֆերում՝ բացառություն: Ժողովրդավարության առավել արմասավորված ավանդույթներ ունեցող հասարակություններում առավել մեծ է կոռուդցիայի մա-

սին իրազեկվածությունը և համային անհանդուրժողականությունը այդ երևույթի նկատմամբ: Բնականաբար, հետևողական է նաև կոռուպցիոն հանցագործությունների փեական հետադուրդումը:

Իրազեկ ֆաղաֆացին, ով գիտե, որ կարող է ստանալ իր գործի համար անհրաժեշտ տեղեկությունը, նույնպես նույնպես է կոռուպցիոն ռիսկերի կրճատմանը՝ հրաժարվելով զարտուղի ճանապարհներով իրացնել իր իրավունքներն ու շահերը: Այս խնդիրներում մասնագիտացած է Հայաստանում գործող Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոնը (ԻԱԿ), որի արձագանքից մեկի կարգախոսն է՝ «Կառառք մի տուր, ուղարկիր ինֆորմացիայի հարցում»:

Սա կարևոր, բայց ոչ միակ նախադրյալն է՝ իրավունքներն իրացնելու ճանապարհին: *Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոնի կայքում կարելի է գտնել տեղեկատվություն ստանալու իրավունքն իրացնելու մասին օգտակար տեղեկություններ, այդ թվում՝ տեղեկատվության հարցման դիմում լրացնելու ձևաթուղթ, որի հղումը կարող եմ տեսնել ձեռնարկի վերջում:*

Իրավունքների և դատարանականությունների թերիմացությունն է հաճախ դառնում կոռուպցիայի դասճառ: Դրան նույնպես է նաև ընդհանուր միջավայրի այլասերումը:

Քաղաքացուն կոռուպցիայի մեջ ներառվելը համեմատաբար հեշտ է, երբ նրան հարկավոր է մի բան, որ իր սոցիալական կարգավիճակի համար նախատեսված չէ, և այն դեմքում, երբ նախատեսված է, բայց ֆաղաֆացին ուզում է այն արագ ստանալ: Նման իրավիճակում ֆաղաֆացու իրավագիտակցությունը բարձրացնելու ֆայլերը բավարար չեն, որովհետև միշտ էլ կգտնվեն մարդիկ, ովքեր ուզում են մեծամասնության նկատմամբ արտոնյալ իրավիճակում գտնվել: Պետությունը ղեկ է ֆայլեր ձեռնարկի՝ կոռուպցիոն ռիսկերը վերացնելու համար: Նման օրինակ է եւ Հայաստանում, եւ Վրաստանում ներմուծված՝ անձնագիր ստանալու կարգը. այն անվճար է որոշակի ժամկետում (Հայաստանում՝ 15 օրացույցային օր), իսկ դրանից ավելի արագ ստանալու համար ֆաղաֆացին դատարանական վճարում է կատարում ղեկական բյուջե (Հայաստանում՝ 20-60 հազար դրամ՝ 5-1 օրում անձնագիր ստանալու համար):

Հակակոռուպցիոն մեքանիզմները, ինչպես մեքանիզմի ցանկացած դրսևորում, ձեռքբերվի նորմերի և ավանդույթների ամբողջություն է: Կոռուպցիոն մեքանիզմները՝ նույնպես: Դա նշանակում է, որ մենք եմ կատարում ընտրություն, թե ո՞ր նորմին եմ հետևում և ո՞ր մեքանիզմին եմ նույնպես: Հաճախ հասարակության կոռուպցիոնացվածությունը և այլ բացասական դրսևորումներ բացատրում են հոգեմտածողությամբ կամ հոգեկերտվածով, այն է՝ «մեմթալիստեսով»: Սակայն սա չի կարող արդարացնել այդ դրսևորումները, քանի որ հոգեկերտվածից ստացված հասկանիչ չէ. բառը հուշում է, որ այն նույնպես կերտվում է, և կերտվում է տարբեր գործոնների ազդեցությամբ: Վրաստանի փորձը դրա ցցում վկայությունն է: «Վարդերի հեղափոխությունից» հետո, երբ ֆաղաֆացիներն այլևս ստիպված չեն ամեն ֆայլափոխի կառառք թաղ, դարձվեց, որ նրանք երջանիկ են ադրել առանց կոռուպցիայի: Մի դիտարկմամբ, նրանք երջանիկ են, որ «այլևս մաքուր խղճով են ադրում՝ առանց իրենք իրենց գող զգալու»: Հիշեցնենք, որ մինչ այդ Վրաստանում կոռուպցիան համատարած էր, և շատերը դրա մեղավոր էին համարում խորհրդային, արևելյան, կովկասյան մեմթալիստեսը, ինչպես մեզ մոտ՝ Հայաստանում: Այս աստիպեցում դեռևս հետազոտությունների դակաս կա՝ հասկանալու կոռուպցիայի դասճառները մեր տարածաերջանում, սակայն ակնհայտ է, որ կոռուպցիոն մեքանիզմը ձևավորվում է կոռուպցիոնացված ղեկական համակարգերի դայմաններում, ինչպիսին եղել են մեր տարածաերջանին տիրացած օտար ղեկությունները՝ Իրանը, Թուրքիան, ցարական Ռուսաստանը և Խորհրդային Միությունը:

Ամենաթողությունը, անդատաբանությունը, իրավունքների ավելորդ սահմանափակումները, օրենքի չկատարումը, օրենքի անկատարությունը, անարդար մրցակցությունը և նմանատիպ այլ երևույթներ դարարտ հող են ստեղծում ինչպես կոռուպցիայի տարածման, այնպես էլ կոռուպցիոն մտածողության և վարագծի զարգացման համար: Այդպես է ձևավորվում կոռուպցիոն մեմթալիստեսը, այդպես է ձևավորվում մեքանիզմը: Հասարակագիտության տեսանկյունից, մեքանիզմ ձևավորող նորմերը կարելի է ինչպես ձեռք բերել, այնպես էլ՝ արմատախիլ անել՝ դրանք փոխարինելով նոր նորմերով, ինչի արդյունքում կձևավորվի նոր մեքանիզմ: Ուստի, ֆաղաֆացին դասասխանատու է կոռուպցիոն կամ հակակոռուպցիոն մեքանիզմի ձևավորման համար: Խնդիրն, իհարկե, այդքան դարգ չէ, քանի որ համակարգային կոռուպցիան շատ ավելի դժվար է հարթահարել: Սակայն մենք իրավունք չունենք արդարանալ «կոռուպցիայի կանխավարկածով» և մասնակցել կատարածի գործարքներին՝ առանց վիճարկելու դրանց օրինականությունը:

Կոռուպցիան և մեք

Կոռուպցիոն խնդիրները հաճախ ֆնմարկվում են ոչ միայն օրենքի, այլև բարոյական (էթիկայի) համատեքստում: Արդյո՞ք կարելի է հավասարության մեան դնել կաշառք սվողի և կաշառք վերցնողի միջև: Այս հարցին բացասական դասասխան սված երկրներում բացարթությունն այն է, որ դոսենցիալ կաշառասուն շահագրգռված կլինի կաշառքի փաստը թափցնելու մեջ, եթե իմանա, որ իրեն ֆրեական դասասխանասվություն է սղասվում, ուստի նրան այդ դասասխանասվությունից օրենքով ազատելը նղասում է հանցագործության բացահայտմանը: Հարցի դրական դասասխանը մի շարք այլ երկրներում, ինչդիսին Հայաստանն ու Վրաստանն են, բացարթում են այն հանգամանքով, որ կաշառասուն կաշառակերի հեք հավասար՝ հանցավոր գործարքի կողմ է հանդիսանում և հավասարաղես նղասում է կոռուպցիայի կայացմանը, ուստի ողես է ֆրեորեն հեքաղոնվի: Միաժամանակ, օրենքը երաշխավորում է կաշառքի փաստը կանխող և բացահայտող կողմի դաշոդանությունը ֆրեական դասասխանասվությունից:

Համացանցում սեղ գսած մի ֆնմարկում վառ կերղով արսացղում էր հակակոռուպցիոն էթիկայի ընկաղումների շուրջ ֆաղաֆացիական մսահոգությունը. «Ինչո՞վ են կաշառք սվողները վերցնողներից լավը»: «Կաշառք սվողի ձեռը ողես է հասել... Մեկը կարող է սաղ, իսկ մյուսը՝ ոչ... Ու վերջ, հասարակությունը բաժանվեց երկու հոգր երկրեսեռ աշխարհներին, որսեղ մեկը մյուսի հանդեղ ունի օբյեկտիվ զզվամք ու աշելություն: Մնացյաղ հեքամք է: Հաշվի առեք, որ սվողն ու առնողը նույն կղաղիցիայի մեջ են մսնում»: Հակառակ մոսեցման վառ արսահայտություն էր մեկ այլ սեսակեք. «Համակարգն է սղողում մարղկանց կաշառք սաղ: Հասուկ սարված է այնղես, որ միայն մեկ եղ թողնվի դրությունից դուրս գաղու համար՝ կաշառք: Մնացած բղղր եղերը ողինդ փակած ու ականաղասված են: Այս ողարզ ձեմարսությունը չիմանաղղվ է, որ մարղիկ աղում են, թե առանձին անհասները թող կաշառք չսան: Չեն կարող չսաղ, այլ եղ չունեն»: Նշենք, որ խնդիրը վերաբերում էր ողարսաղիր ժամկեքային գինծառայության համար առավել բարենղասո ողայմաններ գնելում կան այդ ողարսականությունից իղղառ ազատվելում, և ֆնմարկման մասնակիցներն առավել զզայում էին կոռուպցիայի խնդրի նկասմամբ: Ոմանք ըմբռնումով էին մոսենում անհասների կաշառասվոդանը՝ նրանց զավակների անվսանգությունը գնելու նղասակով, բայց ոչ այլ դեղերում, իսկ մյուսները գսնում էին, որ ցանկացած դեղում կաշառասվությունը ֆաղաֆացիներին դիրավորում է ընդդեմ ֆաղաֆացիների մեծամասնղայան, ողեր մման ցանկություն կան հնարավորություն չունեն և հեքաբար՝ ում ողղինների անվսանգությունն աղելի խոցելի է մնում: Իսկ ի՞նչ կաներ ընթերցողը ֆնմարկող իրավիձակում:

Իրականում երկու մոսեցումներն էլ ունեն իրենց սրամաբանությունը: Հասկանաղի է, որ կոռուպցիան հնարավոր չէ առանց ֆաղաֆացիների մասնակցղայան. կոռուպցիոն գործարքի համար ողահանջվում է երկրող կողմ: Սա գիսակցող ֆաղաֆացին ողարզաղես թույլ չի սա, որ իր օգնղայամբ կոռուպցիան սարածվի և աղելի արմասավորվի իր միջավայրում, ինչի արղյունում հեքագայում նա սղողված կլինի թանկ գին վձարել յուրաֆանչյուր օղինականորեն հասանելի օգուս սսանաղու դիմաց կան էլ զրկվել այդ օգուսից: Բնական է, որ կոռուպցիոները սեղծում է այնղիսի ողայմաններ, ողղեսզի գործարքի երկրող կողմ հայսնվի, ողղեսզի ֆաղաֆացին այլ եղ չունենա, ֆան ներֆաշվելը կոռուպցիայի մեջ: Սակայն ցանկղայան դեղում այլ եղ կզսնվի: Առաջին հերթին դա իրազեկ լինելն է սեփական իրավունքներին և իր գործին առնչվող հասսասղայան լղազրղյուններին և ողարսականություններին: Հաջողղ ֆայղը իրավունքների իրականացմանը հեքամուս լինելն է: Եթե սեփական իմացղայամբ և ուժերով արղյունի հասնել չի հաջողվում, ֆաղաֆացին միշո ունի հնարավորություն՝ խնդիրը վիձարկելու վարչական վարույթի միջոցով և դասարանում: Կաշառք սաղու առաջարկ սսանաղու հարկավոր է դիմել իրավաղահ մարմիններին, ողոնք սեղում՝ կաշառքը սսանաղու ողահին ողաշոնյային ձերբակաղելու ողակսիկա ունեն: Հանցավոր արարքի համար բողոքելը ոչ միայն «ամոթ» չէ, այլև կարևոր է՝ սեփական իրավունքներին հեքամուս լինելու սեսանկղունից: Ի վերջո, աջակցղյուն կարելի է սսանաղ նաև հասարակական կազմակերղյուններում, ողոնք մասնագիսացած են նման հարցերում: Այս ձեռնարկի վերջում դուք կզսնեք համաղասասխան կազմակերղյուններին հասցեներ: Մամուղի հրաղարակումները երբեմն նույնղես օզակար են լինում կոռուպցիայի կանխման և ֆաղաֆացու շահերի արղյունավեք ողաշոդանղայան համար:

Կոռուպցիայի բնույթը և դրսևորումները

Կոռուպցիան, ինչպես արդեն նկատեցինք, գոյություն կունենա այն-
քան, որքան աշխարհում գոյություն ունի ազատություն, ծովություն, զգի-
տություն ու անազնվություն: **Այսինքն՝ այն խաղաղ կվերանա ամ-
բողջ աշխարհում, եթե նախ վերանան մարդկանց վերոհիշյալ
բացասական հակումները:** Ուստի կոռուպցիայի դեմ ամենառոտման-
տանկ մարտիկներն անգամ իրատեսական են համարում այն նվազագույ-
նի հասցնելը և ֆիչ են հավաստում դրա խաղաղ վերացմանն աշխարհից:
Սյուա կողմից, քանի դեռ աշխարհում գոյություն ունի արդարության զգացում,
մարկեցություն, բարեխղճություն և ղեկավարություն, կոռուպցիայի դեմ
դայվարը համառ կլինի:

Իհարկե, այս թեզը կարելի է վիճարկել և ասել, որ կոռուպցիան գոյություն
չունի, քանի որ կոռուպցիա հասկացությունը չէր ձևակերպվել: Նույն
սրամաբանությամբ, կաշա-
ռակությունը գոյություն չունի, երբ այդ հասկացությունը ձևակերպում
չէր գեյ: Սա-
կայն կոռուպցիային վերագրվող և այն մեծող վերոհիշյալ արժեքները
հարասն են, և միտ
էլ կարևոր է, թե որ կողմում են մեծ ինքնուրույն մեծ դիրքավորում,
որ արժեքների կողմ են ու-
զում լինել, որ արժեքներին հավասարությունն են կիսում ուրիշների
հետ: Սա հենց *էթիկա-
կան ընտրության* հարցն է: Էթիկական ընտրության առաջ կանգնում է
յուրաքանչյուր քաղա-
քացի իր կյանքի գրեթե յուրաքանչյուր փայլափոխի: Սա յուրօրինակ
փնտրություն է, որ ամեն օր
ստիպված են հանձնել բոլորը՝ շարքային քաղաքացուց մինչև
ամենաբարձրաստիճան
դաստնյան:

▶ **Կոռուպցիոն թեմաներով
գրող լրատվամիջոցների
թվում է Հեթաֆնոդ լրա-
գրողների ընկերակցության
թողարկած «Հեթ» դարբե-
րականը (www.hetq.am):**

Համակարգային կոռուպցիան քաղաքական կամ սնտեսական համակարգի
ամբողջական այլասերումն է:

Էթիկական ընտրությունը անձի կողմից այնպիսի որոշում կայացնելու գոր-
ծընթացն է, որը բխում է անձի բարոյական (էթիկական) ընկալումներից

Պետության զավթումը անհասների խմբի կողմից ղեկավարվող գործառնությունների
նկատմամբ այնպիսի ազդեցության սահմանումն է, որի հետևանքով ընդուն-
վում են այդ խմբի համար նպաստավոր ղեկավարող որոշումներ, և մասնավոր
բարիքը անցնում է ղեկավարող դաստնյաներին

Քաղաքական կոռուպցիան ղեկավարող դաստնյաների կողմից իշխանու-
թյան օգտագործումն է մասնավոր շահի համար, ինչպես նաև՝ ընտրողներից
վճարներ գնելը:

Պետ է նկատի ունենալ նաև, որ կոռուպցիոն ռիսկերը և օջախները ի հայտ բերելն ու
մարելը ավելի հեշտ է այն դեպքերում, երբ կոռուպցիան դրվագային բնույթ է կրում, և գոր-
ծում են այն զսպելու, կանխարգելելու և ղեկավարող իրավական մեխանիզմները: Սակայն
կոռուպցիան ձեռք է բերում համակարգային բնույթ, երբ բացակայում է կոռուպցիայի դեմ
դայվարելու քաղաքական կամ, և ղեկավարող բոլոր ինստիտուցիաները փոխկապակցված են
կոռուպցիոն գործարքներով, ինչպես անցումային և երրորդ աշխարհի երկրներում: Այստեղ
կոռուպցիոն ցանցը գործում է ել հորիզոնական, ել ուղղահայաց հարթություններում: Այն
նման է բուրգի, որի հիմքերից մինչև գագաթը ձգվող հազարավոր խողովակներով դեղի
գագաթն են հոսում անօրինական միջոցներով ձեռք բերված բարիքները, իսկ դեղի ներքև՝
այդ բարիքի փոքրամասերը: Նման դեպքերում համակարգը ստեղծում է այնպիսի դայվար-
ներ, որմեծիկ մարդիկ հարկադրված լինեն ներառվել կոռուպցիայի մեջ սեփական բարե-
կեցությունը ֆիչ թե շահ հոգալու նպատակով, բայց դայվարում, որ կիսվելու են վերադա-
սի հետ, վերջինս էլ՝ ի՞ր վերադասի... և այդպես՝ մինչև բուրգի գագաթը: Նման կոռուպցի-
ոն համակարգ կարող է ձևավորված լինել ել առանձին վերցված հաստատությունում, ել
առանձին վերցված երկրում: Եթե մի ամբողջ երկիր է վերածվել նման բուրգի, ապա հա-
կակոռուպցիոն դայվարի մասնագետները իրավիճակը գնահատում են որպես «*ղեկավարող
զավթում*», այն է՝ ղեկավարող լծակների անցումը հակաղեկավարող գործունեությամբ

զբաղված խմբի ձեռքը: Պետության զավթման մասական ուղեկիցն է փառափառ կոռուպցիան՝ իշխանության չարաճառումը մասնավոր խմբային շահի համար, ընտրադաշինակ անօրինական և անարդար մեթոդները և այլ գործողություններ, որոնք հանգեցնում են համակարգային կոռուպցիայի:

Էլիտար կոռուպցիան իշխանության վերին օղակների կողմից հանրային բարիքի անարդար ճնշումն ու բաշխումն է:

Վարչական կոռուպցիան իշխանության ստորին օղակների կողմից հանրային բարիքի անարդար ճնշումն ու բաշխումն է:

Այդուհանդերձ ստիպելով օրինակներ կարելի է գտնել արաբական երկրներում, որտեղ 2011-ի սկզբից հեղափոխական այլ սկզբնական: Միջազգային այնուհանդերձ հեղինակավոր կազմակերպությունների գնահատումներով, ինչպիսին «Ֆրիդոմ Դաուսը» և «Թրանսպարենսի Ինթերնացնլ» են, Եգիպտոսի նախագահ Դոսնի Մուբարաֆի օրոք երկրում զգալիորեն բարձր էր ինչպես կոռուպցիայի, այնպես էլ աղբակության մակարդակը Եգիպտոսում: Նրանց դիտարկումներով, փառափառ իրական ղայնար գոյություն չունեի, Մուբարաֆի վարչակազմը փնտրել էր գնում աղբակ թաղամասերում և 30 տարի շարունակ իր ձեռքում էր ղայնում երկրի դեկը՝ իր մասնավոր շահին ծառայեցնելով իշխանությունը: Երբ հասարակության ընդվզման արդյունքում 2011-ի սկզբին Մուբարաֆը գահընկեց արվեց, ղարզվեց, որ տարբեր գնահատումներով նրա ընտանիքը կուտակել է 40-70 միլիարդ դոլարի կարողություն: Ըստ էության, Մուբարաֆը և նրան սատարող զինվորական իշխանությունը փառափառ կոռուպցիայի միջոցով փառափառներից «զավթել էին ղետությունը»՝ նրանց զրկելով որոշումների կայացմանը մասնակցելու հնարավորությունից և արտավորելով հասարակական հարաբերությունները վերևից ներս:

Կոռուպցիայի այլ դրսևորումներ են կամ այլ բաղադրիչներ են կառառը, հովանավորչությունը, աղորինի հակամրցակցային գործունեությունը, յուրացումը և հափճակումը, իշխանագանցությունը, թողսվությունը, նեղոսիզմը, կլիենսիզմը, շորթումը, ղաճոնեական կեղծիքը, լոբբինգը, աղորինի իրավական գործողությունները (անարդար դասավճիռ, աղացույցներ կեղծել և այլն), հարկերը վճարելուց խուսափելը և այլն: Դրանցից ոմանց այս ձեռնարկում կանդրադառնանք առանձին բաժիններում:

Եթե ամենօրյա կյանքը հնարավոր է աղբել առանց կոռուպցիայի, դա դեռ չի նշանակում, որ կոռուպցիա գոյություն չունի երկրում: Օրինակ՝ Վրաստանում մեծ հաջողության են հասել վարչական ցածր ու միջին օղակներից կոռուպցիան վերացնելու հարցում, հանրային ծառայությունները հնարավորինս արդյունավեց և ղաճառ մասուցելու գործում, հասարակությանը ազատել են ամենօրյա կոռուպցիայից, սակայն վրացական հասարակական կազմակերպությունները հազանգում են երկրում առկա էլիտար կոռուպցիայի մասին: Էլիտար կոռուպցիան առավել բնորոշ է ժողովրդավարական ավելի բարձր ասիճանին կանգնած երկրներին, փան Դայաստանը. այն չի անհանգստացնում և չի այլասերում փառափառում, սակայն նրա աչից հեռու յուրացնում է հանրային ունեցվածքը, երբեմն նաև՝ փառափառ իշխանությունը:

Ի դեղ, վրացական փորձը կարևորագույն ներդրում ունեցավ հակակոռուպցիոն դիսկուրսում՝ կոսրելով ստերոսիղմ այն մասին, թե կոռուպցիան անհնար է հեռացնել մեր կովկասյան (հեթոհրդային, արևելյան) մենթալիտեցից: Մյուս կողմից, իհարկե, վաղ է ասել, թե հակակոռուպցիոն մակույթն արմասավորվել է Վրաստանում, որովհեցև հին ինեցիաները գորեղ են, բայց զսղվում են ղաճիչ ուժեղ մեխանիզմների առկայությանը:

Երբ կոռուպցիան առկա է իշխանության վերին օղակներում, այն այլասերում է իշխանությունը: Իսկ երբ կոռուպցիան համասարած է ստորին օղակներում, այն այլասերում է ամբողջ հասարակությունը:

Կառավարչություն

Իրադրություն 1. Ձեր ընթացիկ անդամին շատ հարկավոր է ցավազրկող: Դուք մեծահասակ կանգնեցնում եք դեղատոմս դիմաց՝ կանգառն արգելված հասվածում, գնում եք դեղամիջոցն ու արագ վերադառնում մեմբրանային մոս: Այնտեղ հայտնաբերում եք ղեկավարություն, որը ղեկավարում է խախտում արձանագրել: Դուք բացատրում եք իրավիճակը, բայց նա ղեկավարում է, որ անկախ ամեն ինչից, խախտում եք արել՝ ակնկալելով, որ դուք իրեն «վերաբերմունք» ցույց կսափ: Դուք շատում եք և խնդրում եք արագ անի, ինչ որ անելու է: Նա առաջարկում է ստորագրել արձանագրության դասարկ բլանկի վրա: Դուք գիտեք, որ որոշակի ժամկետում տուգանքի չվճարելու դեպքում տուգանքի գումարը ֆառադատվում է, սակայն ըստ օրենքի, ֆառադատվում է իրարող ավելի շատ դատաստանության ենթարկվել, քան մախատված է օրենքով:

Ձեր հնարավոր գործողությունները.

- ա.** Տեղում անմիջապես կառավարում եք ավտոտնակն և արագ հեռանում;
- բ.** սղատում եք մինչև լրացնի արձանագրությունը, ստորագրում եք այն և հետագայում կատարում տուգանքի վճարումը՝ զգուշանալով գումարի հնարավոր ֆառադատվումից
- գ.** չնայած ժամանակ չունեք, տեղում ներկայացնում եք ձեր առարկությունները և հրատարակում եք ստորագրել կազմված արձանագրությունը
- դ.** Ստորագրում եք արձանագրությունը և արագ հեռանում: Չեք վճարում տուգանք, և ղեկավարությունը ձեր դեմ հայցով դիմում է վարչական դատարան: Դուք համարում եք գալիս հակընդդեմ հայցով և վիճարկում ղեկավարության գործողությունները:
- ե.** Ստորագրում եք արձանագրության դատարկ ձևաթուղթը և հետագայում վճարում տուգանքը:
- զ.** Այլ տարբերակ

Կառավար, ինչպես և կոռուպցիայի այլ դրսևորումները այնպիսի վնաս չեն հասցնում հասարակությանը, ինչպես այդ կառավարի հետևանքով առաջացած անարդար սոցիալական հարաբերությունները:

Կառավար են համարվում որոշակի ծառայությունների կամ արտոնությունների դիմաց սված և ստացված գումարը, նվերը, ծառայությունը, արտոնությունը, գործողության հնարավորությունը կամ իրավունքը, գույքը, նույնիսկ՝ խոստումը, որոնք սահմանված չեն իրավական ակտով:

Քաղվածք Զրեական օրենսգրքից.

Հոդված 311. Կառավար ստանալը

1. Պաշտոնատար անձի կողմից անձամբ կամ միջնորդի միջոցով դրամի, գույքի, գույքի նկատմամբ իրավունքի, արժեթղթերի կամ գույքային այլ օգուտի ձևով կառավար ստանալը, կառավար սվողի կամ նրա ներկայացրած անձի օգտին պաշտոնատար անձի կողմից իր լիազորությունների շրջանակում որևէ գործողություն կատարելու կամ չկատարելու կամ իր պաշտոնական դիրքն օգտագործելով այդպիսի գործողություն կատարելուն կամ չկատարելուն նույնատեսակի կամ ծառայության գծով հովանավորության կամ թողսվության համար՝ դատվում է տուգանքով՝ նվազագույն աշխատավարձի երեքհարյուրապատիկից հինգհարյուրապատիկի չափով, կամ ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը հինգ տարի ժամկետով՝ որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությանը զբաղվելու իրավունքից զրկելով՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով:
2. Պաշտոնատար անձի կողմից կառավար ստանալ՝ կառավար սվողի կամ նրա ներկայացրած անձի օգտին ակնհայտ աղորիմի գործողության կամ անգործության համար՝ դատվում է ազատազրկ-

մամբ՝ երեւից յոթ տարի ժամկետով՝ որոշակի դրամական քանակներ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեության զբաղվելու իրավունքից զրկելով՝ առավելագույնը երեւ տարի ժամկետով:

3. Նույն արարը, որը կատարվել է՝
  - 1) շրջանում,
  - 2) մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ,
  - 3) խոշոր չափերով,
  - 4) կրկին անգամ՝ դրամական է ազատագրված՝ չորսից տասը տարի ժամկետով՝ գույքի բռնագրավմամբ կամ առանց դրա:

Իրավադատականները, քննադատները, հանրային վերահսկողություն իրականացնող ֆալսեթի կազմակերպիչները և այլ փորձագետներ ղեկավարում են, որ ֆալսեթի կարող է լինել կոռուպցիոն գործարհից մեծ մասամբ միայն կարճաժամկետ կտրվածով, իսկ հեռանկարում նա կտրվի կամ ուղղակիորեն, կամ միջավայրի այլատեսան հետևանքով:

▶ **Հանրային շահը հասարակությունում համընդհանուր բարեկեցության ապահովման ընկալումն է:**

Այսինքն՝ հասարակության մյուս անդամների նկատմամբ անարդար առավելության հասնելով՝ ֆալսեթի ռեալիզմում է հանրային շահը, միջոցներ դրա արժևորումից կարող էր լինել էլ ինքը, էլ իր միջավայրը: Կա նաև հակառակ տեսակետը, որ կոռուպցիոն, անարդար հասարակությունում կառավարումն օգնում է ընչազուրկներին գոնե փոքրիկ օգուտ ֆալսեթի համակարգից: Բայց այստեղ էլ առկա է հանրային շահի, ուստի միջնորդավորված կերպով՝ սեփական շահի ռեալիզմում և անարդար հասարակարգի կերտմանը մասնակցություն, չհաշված, որ հնարավոր է՝ այդ ակնկալված օգուտը կարելի էր և դեռ էր սահմալ առանց կառավարի, եթե ֆալսեթի իրագրել լինեւ իր իրավունքներին և ծառայություն մատուցողի դրամականություններին:

Քաղվածք Տեղեկատվության ազատության մասին ՀՀ օրենքից.

Հոդված 312. Կառավարում

1. Պաշտոնատար անձին անձամբ կամ միջնորդի միջոցով դրամի, գույքի, գույքի նկատմամբ իրավունքի, արժեթղթերի կամ գույքային այլ օգուտի ձևով կառավարումը, իր կամ իր ներկայացրած անձանց օգտին դրամատար անձի կողմից իր լիազորությունների շրջանակում որևէ գործողություն կատարելու կամ չկատարելու կամ դրամատար անձի կողմից իր դրամատարական դիրքն օգտագործելով այդպիսի գործողություն կատարելուն կամ չկատարելուն նպատակով կամ ծառայության գծով հովանավորչության կամ թողսվության համար՝ դրամատար է սուղանում՝ նվազագույն աշխատավարձի հարյուրադասիկից երկուհարյուրադասիկի չափով, կամ ուղղիչ աշխատանքներով՝ մեկից երկու տարի ժամկետով, կամ կալանավորում՝ մեկից երեւ տարի ժամկետով, կամ ազատագրված՝ առավելագույնը երեւ տարի ժամկետով:
2. Կառավարումը, որը կատարվել է խոշոր չափերով՝ դրամատար է սուղանում՝ նվազագույն աշխատավարձի երկուհարյուրադասիկից չորսհարյուրադասիկի չափով, կամ ազատագրված՝ երկուսից հինգ տարի ժամկետով:
3. Կառավարումը, որը կատարվել է՝
  - 1) առանձնապես խոշոր չափերով,
  - 2) կազմակերպված խմբի կողմից՝ դրամատար է սուղանում՝ նվազագույն աշխատավարձի երեւ հարյուրադասիկից հինգհարյուրադասիկի չափով, կամ ազատագրված՝ երեւից յոթ տարի ժամկետով:
4. Կառավարումը սվող անձն ազատվում է ֆրեական դրամատարականությունից, եթե տեղի է ունեցել կառավարի շրջանում, կամ եթե այդ անձը կառավարումը մասին կամավոր հայտնել է իրավադատ մարմիններին:

Հայաստանի ֆրեական օրենսգիրքը նվազագույն աշխատավարձի հարյուրամասիկ տուգանքից մինչև յոթ տարվա ազատազրկում է սահմանում կաշառքի սալու համար, բայց եթե կաշառք վերցնելու փաստով ֆրեական գործեր բազմիցս հարուցվել են, կաշառքի սալու փաստով ֆրեական գործեր հազվադեպ են դասակարգվում: Քաղաքացին կարող է չիմացության դասձառով հայտնվել կաշառակերության ծուղակում օրինակ այն դեպքում, երբ օրենքով

Քաղաքացիական Ստեղծագործության ազատության մասին ՀՀ օրենքից
(Տե՛ս նաև «Եղի՛ր իրազեկ» բաժնում)

Հոդված 7. Տեղեկությունների մատչելիության և հրապարակայնության ապահովումը

1. Տեղեկատվություն սնօրհնողն օրենսդրությամբ սահմանված կարգով մշակում և հրապարակում է իր կողմից տեղեկություն սալու կարգը, որը փակցնում է իր գտնվելու վայրում՝ բոլորի համար սեսանելի տեղում:

հասանելի է ծառայության դիմաց մասնակցի տալիս անձինքն, և նա վճարում է գումարը անձինքն՝ կարծելով, թե դա միանգամայն օրինական է: Եթե այդ վճարումն ուղղակիորեն կատարվում է ծառայությունը մատուցող ղեկավարին, և վերջինս դրա դիմաց կտրուկ չի սալիս կամ այլ կերպ ամրագրում վճարումը, ղեկավարը կարող է կռահել, որ ամենայն հավանականությամբ գումարը գնալու է ղեկավարի գրասենյակ: Չիմացությամբ կոռուպցիայի մեջ ներգրավվելու մեկ այլ ձև է ղեկավարին նյութական արժեքով «ենտրոնակալություն» հայտնելը, ինչը մեր սիտի հասարակություններում մարդիկ դեռ կարծում են, թե դա է դաշտում ֆաղափարությունը և մարդկային «վերաբերմունք», մինչդեռ դա նույնպես կաշառակերություն է համարվում իրավական հարթությունում: Կամավոր մեկ-երկու «ենտրոնակալությունից» հետո ղեկավարի կարող է գայթակղվել և իրեն դիմող ֆաղափարների նկատմամբ խտրական վերաբերմունք ցույց տալ՝ կախված «ենտրոնակալությունից» և անգամ դրա չափից, որով և այդ տրակտիկան կդարձնի համադարձակ: Պետք է ղեկավարին ենտրոնակալություն հայտնել օրենքով չնախատեսված ձևերով մի բանի համար, որ ի ղեկավարից նա աշխատանք է: Նրա աշխատանքային գործունեության համար ավելի օգտակար կլինի, եթե ֆաղափարի ենտրոնակալության մի նամակ գրի ղեկավարին և նրա վերադասին: **Պետք է հիշել նաև, որ ղեկավարից դրա համար արդեն իսկ վճարվում է, իսկ ղեկավարից ղեկավարում ենք հենց մենք՝ մեր հարկերի միջոցով:**

▶ «Մաղարիչի» սովորույթի դասձառող ղեկավարին ենտրոնակալությունն է, իսկ հենտրոնակալությունն է, իսկ հենտրոնակալությունն է:

Կոռուպցիայի այստիպի դեպքերը կարելի է կանխել, եթե ֆաղափարից տեղյակ լինի ակնկալվող ծառայության տրամադրման կարգին: Այդ նպատակին է ծառայում տեղեկատվության ազատության մասին օրենքը, որը տեղեկատվության մատչելիություն է սահմանում բոլոր ֆաղափարների համար, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ տեղեկությունը ղեկավարի, կոնտրոլի կամ ծառայողական բնույթի գաղտնի է: Ի դեպ, շատ գերատեսչություններ փորձում են թափանցել ոչ գաղտնի տեղեկությունը՝ այն ներկայացնելով որպես գաղտնի: Սակայն օրենքը ղեկավարում է, որպեսզի գերատեսչությունները հանրության համար տեսանելի վայրում հրապարակեն տեղեկությունների տրամադրման կարգը, ինչպես նաև դրա սահմանափակումները: Ուստի տեղեկությունների տրամադրման արհեստական խոչընդոտներ ստեղծողից նախ ղեկավարից է ղեկավարելուց ցույց տալ դրանց տրամադրման կարգը:

Ներկայում, գերատեսչությունները իրենց սնօրհնության ներքո գտնվող և հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող շատ տեղեկություններ մատչելի են դարձնում իրենց ինտերնետային կայքերում: Եթե կայքում չեք գտնում անհրաժեշտ տեղեկությունը, կարող եք գրավոր հարցումով դիմել համադարձակային մարմնին: Ըստ Հայաստանում գործող ՏԱ օրենքի, այն դարձավոր է ձեռք տրամադրում հնգօրյա ժամկետում: Էլեկտրոնային տրամադրված մատուցվող տեղեկությունները՝ անկախ ծավալից, ամբողջությամբ անվճար են: Պատճենահանվող կամ տպվող նյութերը անվճար են, եթե չեն գերազանցում 10 էջը: Գործում է նաև բանավոր հարցման ինստիտուտը, և դուրս կարող եք հրատարակել տեղեկություն ակնկալել գերատեսչությունների տեղեկատվության հետախուսահամարներով: Տեղեկատվության ազատության մասին տեղյակ ֆաղափարից դժվար թե մոլորության մեջ ընկնի և համաձայնվի կաշառքի սալ այն դեպքում, երբ գիտես, որ ծառայությունը իրեն ղեկավարի և տրամադրվի անվճար կամ որոշակի գումարով, ոչ ավելին:

Իհարկե, երբեմն սեղեկություններին հասնելը բավական ջանքեր և ժամանակ է պահանջում, երբեմն նաև՝ դասական գործընթացներ, որոնցից դասարանի միջոցով դասավորվածներն օգտագործում են մասնավորապես մարմնի մասնավորապես սրամարդիկ սեղեկությունը: Նման դեպքերում կարելի է դիմել նաև հասարակական կազմակերպությունների օգնությանը, ինչպիսիք են Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոնը (Երևանում), Վանաձորի Յուրի Գալանյանի ֆաղափաղական ասամբլեայի գրասենյակը, Գյումրիի «Աստարեզ» ակումբը և ուրիշներ, որոնց հասցեներն ու հեռախոսահամարները կգտնվեն այս ձեռնարկի վերջում: Նրանց գործունեության արդյունավետության օրինակներից մեկն այն է, որ ԻԱԿ-ը դասարանի միջոցով առողջադասարանի մասնավորապես ձեռք է բերել անվճար դեղամիջոցների ցանկը և սեղադրել սեփական կայքում՝ ֆանի դեռ առողջադասարանի մասնավորապես ու ժողովրդականները այդ ցանկը հասանելի չեն դարձրել ֆաղափաղների համար:

Անօրինական օգուտի անհեռանկարայնության մի օրինակ է **սարիներ առաջ 10-րդ դասարանում բուհական ընդունելության համար դարադեղի դասերի չհաճախելն ու դորոցի սնօրինությունից ավարտական դիմում ստանալը: Գործը բացահայտվեց, երբ կեղծ դիմումի սերերը արդեն բուհերի առաջին կուրսում էին. նրանց հեռացրին բուհերից, իսկ շղաներին անմիջապես գորակոչեցին:**

▶ **Էթիկական ընտրությունը անձի կողմից այնպիսի որոշում կայացնելու գործընթացն է, որը բխում է անձի բարոյական (էթիկական) ընկալումներից:**

Իսկ արդարացված է արդյոք կառառը, եթե ֆաղափաղուն անհրաժեշտ է մի ծառայություն, որը նրան չի հասնում օրենքով, բայց նա դրա կարիքն ունի: Պատասխանը միանշանակ բացասական է: Նախ՝ որովհետև դա անօրինական է: Բացի այդ, դա արժանություն է շնորհում սվյալ ֆաղափաղուն և խախտում սոցիալական արդարության սկզբունքը: Այդպիսով՝ անօրինականությամբ ձեռք բերված օգուտը կարճաժամկետ է լինում և հեշտությամբ կարելի է կորցնել, երբ սվյալ հիմնարկի, համայնքի կամ երկրի ղեկավարությունը փոխվի կամ էլ սվյալ դասարանային դեմ սկսվի փրակական հետադարձություն: Եվ վերջապես՝ կառառը կամ կոռուպցիոն դրսևորումը մեկ անգամով չի սահմանափակվում. գործարի կողմերից առնվազն մեկի դեմում այն դառնում է ամենօրյա դրակսիկա, արասավորում է ամբողջ համակարգը և զրկում այլ ֆաղափաղներին հավասար հնարավորություններից:

Իսկ ի՞նչ անել, երբ հենց **օրենքն է անարդար**: Այս դեպքում նույնպես զարսուղի ճանադարհներն ընդունելի չեն, այլապես յուրաքանչյուրն ըստ իր դասողության կփորձի ազդել օրինական ընթացակարգերի վրա: Արդյունքում օրենքի կամայական մեկնաբանությունները կդառնան համասարած, և օրենքները կկորցնեն իրենց իմաստը: Եթե ֆաղափաղին զգնում է, որ իր իրավունքները ռճահարվում են օրենքի անկասարության կամ անարդարության դասառնով, կարող է խորհրդակցելով իրավունքի մասնագետների հետ դիմել Սահմանադրական դասարան՝ օրենքի սահմանադրականությունը վիճարկելու և փոփոխության հասնելու համար: Կարելի է նաև դիմել խորհրդարանի համադասասխան հանձնաժողովներ: Իհարկե, օրենքի փոփոխության գործընթացը մեկ օրում չի կարող ավարտվել, և ֆաղափաղու խնդիրն արագ լուծում չի ստանա, բայց ընտրությունը մեծ չէ: Կամ ֆաղափաղին կոռունդացվում է և հայնվում հակաօրինական դասում, կամ մախաձեռնելով օրենքի փոփոխություն՝ դրական ներդրում է ունենում ամբողջ հասարակության համար:

Պատճառնայն և իշխանություն ու դիրք ունեցող ցանկացած մեկը ամենից ակնառու է

Քաղվածք 33 Քրեական օրենսգրքից.

Հոդված 311. Կառառ ստանալը

5. Հանցագործություն չի համարվում դասարանային անձի կողմից, առանց մախնական դասարանավորվածության, որդես նվեր գույք, գույքի նկատմամբ իրավունք կամ գույքային այլ օգուտ ստանալը՝ իր լիազորությունների մեջ մտնող, արդեն կասարված գործողության (անգործության) համար, եթե նվերի արժեքը չի գերազանցում նվազագույն աշխատավարձի հնգադասիկը:

Սույն գլխում խոսուր չափ է համարվում հանցագործության դասին սահմանված նվազագույն աշխատավարձի երկու հարյուրադասիկից հազարադասիկը չգերազանցող գումարը (արժեքը):

Սույն գլխում առանձնադես խոսուր չափ է համարվում հանցագործության դասին սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հազարադասիկը գերազանցող գումարը (արժեքը):

Կանգնած լինում բարոյական (էթիկական) ընտրության առաջ: Որքան շատ են իրավական սողանցները, անդասժելիությունը, և որքան ցածր է աշխատավարձը, այնքան ավելի մեծ է կոռունդիայի գայթակղությունը: Հայաստանում ֆիչ հիմնարկներ կան, որ ներին կանոն-

Ունենալ կամ էթիկայի կանոնագիրք ունենալ, որոնք աշխատակիցների ուղեցույց են հանդիսանում՝ էթիկական ընտրության իրավիճակներում: Որոշ դեպքերում վարակալանոցի փոխարեն կամ զուգահեռ՝ աշխատակիցների լիազորությունները սահմանվում են աշխատանքային դրամատիկայով: Օրինակ, հստակ նշվում է, որ նրա մասուցած ծառայություններից չեն կարող օգտվել նրա մեծամասնությունը կամ որ նա չի կարող ղեկավարությունը մասշտաբային դարձնել միայն իր համար նախընտրելի դիմողի համար և այլն: Դա արվում է կոռուպցիոն ռիսկերից աշխատակցին և նրա մասուցած ծառայությունները զերծ դարձնելու նպատակով:

Հաճախ կաշառք մատակարարող գործողությունը ցածր աշխատավարձով է արդարացնում հենց նա, ումից մատակարարվել է կաշառքը: Մինչ խորհրդային և արևելյան ազդեցությանը ոմանք համարում են, որ փոփոխել «ենտերպրայզներ» կամ «փեոֆեր» ընդամենը «ենտերպրայզ, վերաբերմունք» անհրաժեշտ դրսևորում է, արևմտյան մշակույթում դա հստակ գնահատվում է որպես կաշառք: Ի վերջո, ինչո՞ւ վճարել մեկին, երբ նա իր աշխատանքի համար արդեն իսկ վարձատրվում է (զուգեղ հենց մեր հարկերի միջոցով), և մենք չենք նրա գործատու: Պարզվում է, որ միջոցների հարցը նույնպես կարգավորվում է օրենքով և իրավական ակտերով. բարձրաստիճանի մասնագետների և որոշ հիմնարկների աշխատակիցների համար սահմանված է շեմ (մասնագետների համար՝ միջազգային աշխատավարձի հնգապատիկը), որից ոչ քանի արժողությամբ միջոցներ նրանք կարող են ընդունել, բայց միայն առանց նախնական դրամատիկայով փոխարինման և միայն կատարված աշխատանքից հետո (սեն Զեյսկան օրենսգրքից մեջբերված հոդված 311-ը): Մնացած դեպքերում սրված միջոցները համարվում է կաշառք և ենթակա է քրեական հետաքննման: Ինչ խոսք, կարգավորումը իրողություն է դառնում բարձր իրավագիտականության շնորհիվ:

Շորթում

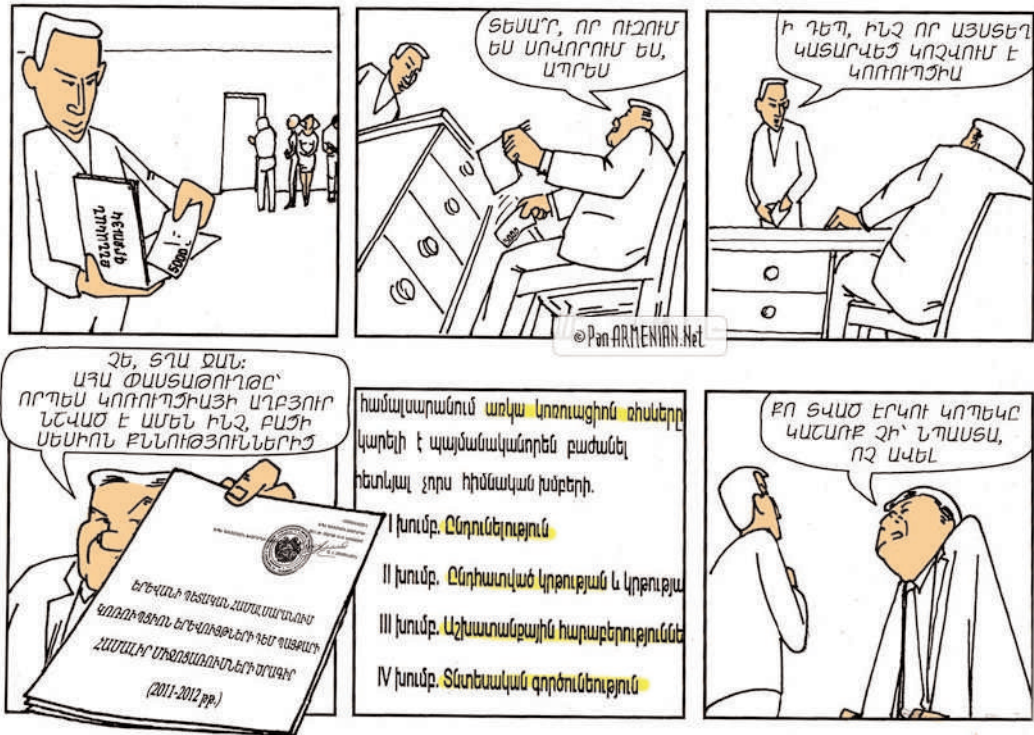
Իրադրություն. Դուք ինտերնետային սոցիալական ցանցում հաղորդագրություն եք ստանում, որում ձեզ անծանոթ մեկը առաջարկում է սեռական արատավոր արկած: Առաջարկը գայթակղիչ է, մանավանդ որ անվճար է: Չմայած ձեր ընկերոջ զգուշացումներին, համաձայնվում եք և փորձում հյուրանոցում համար վարձել: Սակայն ձեզ առաջարկություն արած անձը լուրջում է, որ իր սանը հանդիմանել է: Երբ գնում եք նշված հասցեով, այնտեղ գտնում եք ոչ միայն նրան, ով ձեզ հետ կապի մեջ է եղել, այլև երեք անծանոթ երիտասարդ տղամարդկանց: Նրանք սկսում են ձեզ հոգեբանական ճնշման ենթարկել՝ նախաձեռնելով «այդդիսի բաներ» մտնել անցկացնելու համար և մատակարարում են կամ մի ֆանի արկղ զարեջուր գնել, կամ գուճարը տալ: Հասկանում եք, որ ընկել եք շորթողների ծուղակը:

Ձեր գործողությունները.

- ա. Հրաժարվում եք գումար տալ՝ չհավաստվել ստանալիքներին
- բ. Տալիս եք մատակարարող գումարը և հեռանում հույսով, որ իրավապահներն այդ մասին չեն իմանա
- գ. Գարեջուր կամ գումար բերելու մատակարարող հեռանում եք, դիմում եք իրավապահ մարմիններին և նրանց օգնում շորթման մատիին ձերբակալել հանցագործներին
- դ. Այլ տարբերակ

«Ազատություն» ռադիոկայանի վարակալանոց.

«Ազատություն» ռադիոկայանի աշխատակազմը և թղթակիցները դեռ է իրենց վարում դատարանին էթիկական ամենաբարձր չափանիշները՝ հասնելու ուսուցողություն դարձնելով Երևանի բախումից խուսափելու, կամ անձանց և խմբերի հետ իրենց հարաբերություններում՝ Հեռարձակման սիրություն կամ դրանից դուրս, ֆաղափական կամ կոմերցիոն Երևանի դրսևորումներից: «Ազատություն» ռադիոկայանի աշխատակիցները և թղթակիցները ոչ մի դեպքում չդեռնել է չարաչափեն իրենց կարգավիճակը որպես հրատարակային դեմք կամ «Ազատություն» ռադիոկայանի բարի համբավը՝ իրենց անձնական Երևան առաջ մղելու կամ եկամուտ ստանալու համար:

Ի տարբերություն կառառակերության, շրթունը ուղեկցվում է սղառնալիքով և լանսա-
 ժով՝ ընդհուղ մինչև դրանց իրականացմամբ: Գճ րեական օրենսգրքում կառառք սկողը
 ազանսվում է րեական դասասխանասվությունից, եթե րա նկասմամբ սեղի է ունեցել ոչ
 միայն դարզադես կառառքի առաջարկ/դահահանջ, այլև շրթուն, այսինքն՝ ֆաղաֆաղուն
 հարկադրել են ներֆալել կոռուղղիայի մեջ: Շրթման համար րեական դասասխանաս-
 վությունն ալելի խիս է, ֆան կառառակերության համար:

Ջաղվածք Գճ Զրեական օրենսգրքից.

Հողված 182. Շրթունը

1. Շրթունը՝ անձի կամ րա մերձավորի մասին արասավորող կամ անձի կամ րա մերձավորի իրա-
 վունքներին ու օրինական լաներին էական վնաս դասճառող սեղեկություններ հրադարակելու,
 ինչդես նան անձի կամ րա մերձավորի նկասմամբ բռնություն գորձադրելու սղառնալիքով կամ
 անձի, րա մերձավորի գույքը կամ այլ անձանց սնօրինության կամ դահողանության սակ զսն-
 վող գույքը ոչնչացնելու (վնասելու) սղառնալիքով ուրիլի գույքը կամ գույքի նկասմամբ իրավուն-
 քը հանձնելու կամ գույքային բնույթի այլ գորձողություններ կասարելու դահահանջը՝ դասժվում է
 ուղղիչ ալխասանքներով՝ առավելագույնը երկու սարի ժամկեսով, կամ կալանքով՝ առավելա-
 գույնը երեք ամիս ժամկեսով, կամ ազանագրկմամբ՝ առավելագույնը չորս սարի ժամկեսով և
 սուզանքով՝ նվազագույն ալխասավարձի առավելագույնը հիսնադասիկի չալիով կամ առանց
 դրա:

Շրթուն իրականացնում են ել անհաս դալսոնյաները, ել կազմակերղված հանցա-
 վոր խմբերը: Միջազգային դրակսիկայում շրթուն են համարվում սղառնալիքով ու լան-
 սաժով ուղեկցված գորձողությունները՝ աղօրինաբար զոհի գույքին սիրանալու կամ փող
 և ոռուակի ժառայություններ սսանալու նդասակով: Ընդ ոռում, հանցանքը շրթուն ոռա-
 կող հանգամանքը ոչ թե ուրիլի գույքին կամ փողերին սիրանալն է, այլ՝ այդ դրոցեսն ու-
 դեկցող լանսաժն ու բռնության սղառնալիքը:

Ղումար շրթելու մեղադրանքով Հայասսանում ձերբակալություններ լինում են: Օրի-
 նակ, 2011թ.-ի հուլիսին ձերբակալվեց մի թերթի թղթակից, ով, սղառնալով արասավորող
 սեղեկություններ հրադարակել ֆաղաֆաղի «Լ.»-ի մասին, վերջինից շրթել էր 50.000 ՀՀ
 դրամ: Վերևում բերված՝ սեռական արկածների սիրահարների մասին դասնությունում
 նույնդես գումարի շրթման դեղդ էր նկարագրվում (հանքենայն դեղդ, ըս սուժողների
 ցուցնունքի): Երիսասարղ մի գրող դասնում է, ոռ զորամասում անսական դրամային բա-

վարարումը (դարձ ասած՝ զինվորի ռոճիկը, որը 2900 - 3600 դրամ է) հավաքում էր կամ վաճառի հրամանատարը, կամ հեղինակություն հանդիսացող զինվոր և հիգիենայի դասընթացներ էր գնում յուրաքանչյուր մարտկոցի համար: Առաջին հայացքից անմեղ և բարի մտադրություններով այդ արարքը կարելի է շարժում որակել, քանի որ այն դասից, երբ զինվորը հրաժարվում էր իր գումարը թափել, նրանից հաշիվ էին դրսևանջում, ծեծում էին և հալածում, որից հետո նա էլ էր բոլորի դեմ իր գումարից հրաժարվում:

Խորհելու թեմա

Հնարավոր է արդյո՞ք շարժել «անմեղից»:

Արդյո՞ք շարժողը երազում է «մեղավոր» դարձնել բոլորին:

Շարժումը կոռուպցիայի այն դրսևորումներից է, որ սեղի է ունենում ոչ թե երկու կողմի փոխափակված գործարքի արդյունքում, այլ մեկ կողմի դասարարմամբ և մյուս կողմի հարկադրյալ համաձայնությամբ: Կոռուպցիա, որից շահում է կողմերից միայն մեկը: Սղառնալիներ և շանսաժի առկայությունը կասկածի սեղ չի թողնում, որ դրան ենթարկվող մարդու առաջին քայլը դեմ է լինի իրավադաս մարմիններին դիմելը:

Յուրացում կամ վասնում

Իրադրություն. *Դուք նորո՞ւսիր գյուղադաս էք: Ընդունելով նախորդ գյուղադասի թողած «ժառանգությունը»՝ հայտնաբերում եք, որ գյուղադասարանում ձեզ է մնացել հին գույք, մինչդեռ ընտրություններից ընդամենը մի քանի ամիս առաջ նախորդ գյուղադասը գնել էր 3,5 մլն դրամի նոր գույք: Նայելով փաստաթղթերը՝ տեսնում եք, որ ներկայացված են նաև 5,5 մլն դրամի նորոգման աշխատանքներ գյուղում, սակայն ներկայացված աշխատանքները կատարված չեն՝ ճանադարհները մնացել են նույն անմխիթար վիճակում, իսկ գյուղադասարանը մասնակի է նորոգված:*

Ձեր գործողությունները.

- ա.** Նախորդ գյուղադասից դասարանում եք վերադարձնել նոր գույքը, իսկ նորոգման աշխատանքների հարցն անտեսում եք
- բ.** Պայմանավորվում եք նախորդ գյուղադասի հետ՝ իրար հետ կիսվել յուրացված միջոցները՝ իրավադաս մարմիններին հաղորդում չհանելու դիմաց
- գ.** Բողոքում եք իրավադաս մարմիններին, ինչի արդյունքում սեղի է ունենում ֆնտրություն և հարուցվում է քրեական գործ ընդդեմ նախորդ գյուղադասի
- դ.** Լռում եք, որովհետև ամոթ է համագյուղացուն հանձնել ոստիկանություն
- ե.** Այլ տարբերակ

Յուրացումը կամ **վասնումը** նույնպես կոռուպցիոն հանցագործություն է, որից օգուտ ստանալու համար երկու կողմի հետ դայմանավորվելը դասարարի չէ: Պեսական և հանրային ունեցվածքը՝ բյուջեսային միջոցներ, գույք, հողատարածություններ և այլ նյութական բարիքներ յուրացնելիս դասարան դասարան կարող է գործել ե՛լ մեռակ, ե՛լ այլ անձանց հետ՝ կախված յուրացվող բարիքի հասանելիությունից: Յուրացումն ու վասնումը սովորաբար զուգորդվում են դասարանական դիրքի չարաճահմամբ և դասարանական կեղծիքով, որոնք նույնպես քրեական հետադիմելի կոռուպցիոն հանցագործություն են համարվում:

Քաղվածք ԳԳ Քրեական օրենսգրքից

Հոդված 179. Յուրացնելը կամ վասնելը

1. Յուրացնելը կամ վասնելը՝ հանցավորին վստահված ուրիշի գույքի հափճակությունը զգալի չափերով՝ ղաժժվում է տուգանքով՝ նվազագույն աժխասավարձի երեհարյուրաղաժիկից հինգհարյուրաղաժիկի չափով, կամ ուղղիչ աժխասանքներով՝ վեց անսից մեկ սարի ժամկետով, կամ կալանքով՝ առավելագույնը երկու ամիս ժամկետով, կամ ազասազրկմամբ՝ առավելագույնը երկու սարի ժամկետով:
2. Սույն գործողությունը, որը կասարվել է՝
  - 1) ղաժճոնեական դիրքն օգսագործելով,
  - 2) մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ,
  - 3) խոժոռ չափերով,
  - 4) կրկին անգամ,
  - 5) նախկինում սույն օրենսգրքի 175-182-րդ, 234-րդ, 238-րդ, 269-րդ հոդվածներով նախասեսված հանցանք կասարած անձի կողմից՝ ղաժժվում է տուգանքով՝ նվազագույն աժխասավարձի չորսհարյուրաղաժիկից յոթհարյուրաղաժիկի չափով, կամ ազասազրկմամբ՝ երկուսից չորս սարի ժամկետով, կամ որոժակի ղաժճոններ զբաղեցնելու կամ որոժակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելով՝ առավելագույնը երեք սարի ժամկետով կամ առանց դրա:
3. Սույն հոդվածի առաջին կամ երկրորդ մասով նախասեսված գործողությունը, որը կասարվել է՝
  - 1) առանձնաղես խոժոռ չափերով,
  - 2) կազմակերմված խմբի կողմից,
  - 3) սույն օրենսգրքի 175-182-րդ, 222-րդ, 234-րդ, 238-րդ, 269-րդ հոդվածներով նախասեսված հանցանքների համար երկու կամ ավելի դասվածություն ունեցող անձի կողմից՝ ղաժժվում է ազասազրկմամբ՝ չորսից ութ սարի ժամկետով՝ գույքի բռնագրավմամբ կամ առանց դրա:

Հայասանում յուրացման հեժ կաղված հնչեղ գործերից է ԳԳ ճանաղարհային ոսիկանության ղեսի ձերբակալությունը 2011թ.-ին: Նրան մեղաղրել են ղեսական միջոցների «առանձնաղես խոժոռ չափերով» յուրացման և ղաժճոնեական դիրքի չարաժահման համար: Ըստ մեղաղրանքի, ՃՈ ղեսը և իր գործընկերները ավելի ժաս վառելանյութ են դուրս զրել ժառայություն իրականացող մեքենաների համար, քան իրականում սվել են: Չնայած րեական հեժաղնդումն սկսելուց հեժո նրանք փոխհասուցել են ղեսությանը

Քաղվածք ԳԳ Քրեական օրենսգրքից

Հոդված 314. ղաժճոնեական կեղծիք

1. ղաժճոնասար անձի կողմից ժահաղիժական նղասակով կամ անձնական այլ դրդումներով կամ խմբային ժահերից ելնելով՝ ղաժճոնական փասսաթղթերում ակնհայժ կեղծ սեղեկություններ կամ զրառումներ մսցնելը, կեղծում, րեքվածք կամ այլ թվական զրառումներ կամ փոփոխություններ կասարելը, ինչղես նաև կեղծ փասսաթղթեր կազմելը կամ հանձնելը՝ ղաժժվում է տուգանքով՝ նվազագույն աժխասավարձի երկուհարյուրաղաժիկից չորսհարյուրաղաժիկի չափով, կամ ուղղիչ աժխասանքներով՝ մեկից երկու սարի ժամկետով, կամ կալանքով՝ մեկից երեք ամիս ժամկետով, կամ ազասազրկմամբ՝ առավելագույնը երկու սարի ժամկետով:
2. Սույն արարը, որը կասարվել է ղեսական ղասսախասնասու ղաժճոն զբաղեցնող ղաժճոնասար անձի կողմից՝ ղաժժվում է տուգանքով՝ նվազագույն աժխասավարձի երեհարյուրաղաժիկից հինգհարյուրաղաժիկի չափով, կամ ազասազրկմամբ՝ առավելագույնը հինգ սարի ժամկետով՝ որոժակի ղաժճոններ զբաղեցնելու կամ որոժակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելով՝ առավելագույնը երեք սարի ժամկետով:

հասցված վնասը՝ չընդունելով հանդերձ մեղադրանքը, բայց դա մրանց չի օգնել հայտնաբերելու ազատության մեջ: Այս բաժնի սկզբում մեջբերված իրադրությունը նույնպես յուրացման օրինակ է: Նոր գյուղատեղի բողոքի արդյունքում և երկուսուկես տարվա ֆնոնությունից հետո ֆրեական գործ հարուցվեց համայնֆային միջոցների յուրացման և վասնման և դաստնեական կեղծիքի մեղադրանքով, և նախորդ գյուղատեղի ձեռքակալվեց: Հետագոսությունները ցույց են տալիս, որ Հայաստանի գյուղական համայնքներում հանրային վերահսկողությունը բավականին թերի է: Ավանդական համայնֆային կառուցից կառկանդվելով՝ գյուղացիներն ամաչում են դահանջել գյուղատեղից կամ բողոքել գյուղատեղի դեմ նույնիսկ երբ նույն այդ կառուցից չամաչելով՝ գյուղատեղի ըստ անձնական հայեցողության սնօրինում և յուրացում է համայնֆային ունեցվածքը: Հաճախ գյուղատեղիներն իրենք են դառնում մարզային կամ կենտրոնական իշխանությունների զոհ: Գյուղացիները զրոյին ձգտող մասնակցություն են բերում համայնքի վերաբերող որոշումների կայացմանը: Քչերը գիտեն, որ իրավունք ունեն մասնակցելու ավագանու նիստերին և էլ ավելի ֆչերն են մասնակցում: **Քչերն են օրենքը վեր դասում ավանդական կառուցից** և փակում մարզային ու կենտրոնական իշխանությունների կամայականությունների ճանադարիը իրենց համայնքում: Մինչդեռ կեղծ ավանդույթներին տուր քսալը և բարձր իրավագիտակցությունը կարող էին կանխել համայնֆային միջոցների յուրացման այնդիսի դեդքերը, ինչդիսիֆ հիշատակվեցին վերում: Պատահական չէ, որ կոռուդցիոն այնդիսի երևույթներ, ինչդիսիֆ են կլիենտիզմը և հատկադես նեդոտիզմը, «ծաղկում են ադրում» հատկադես գյուղական քոջաններում: Դրանց մասին կխոսենք հաջորդ բաժնում:

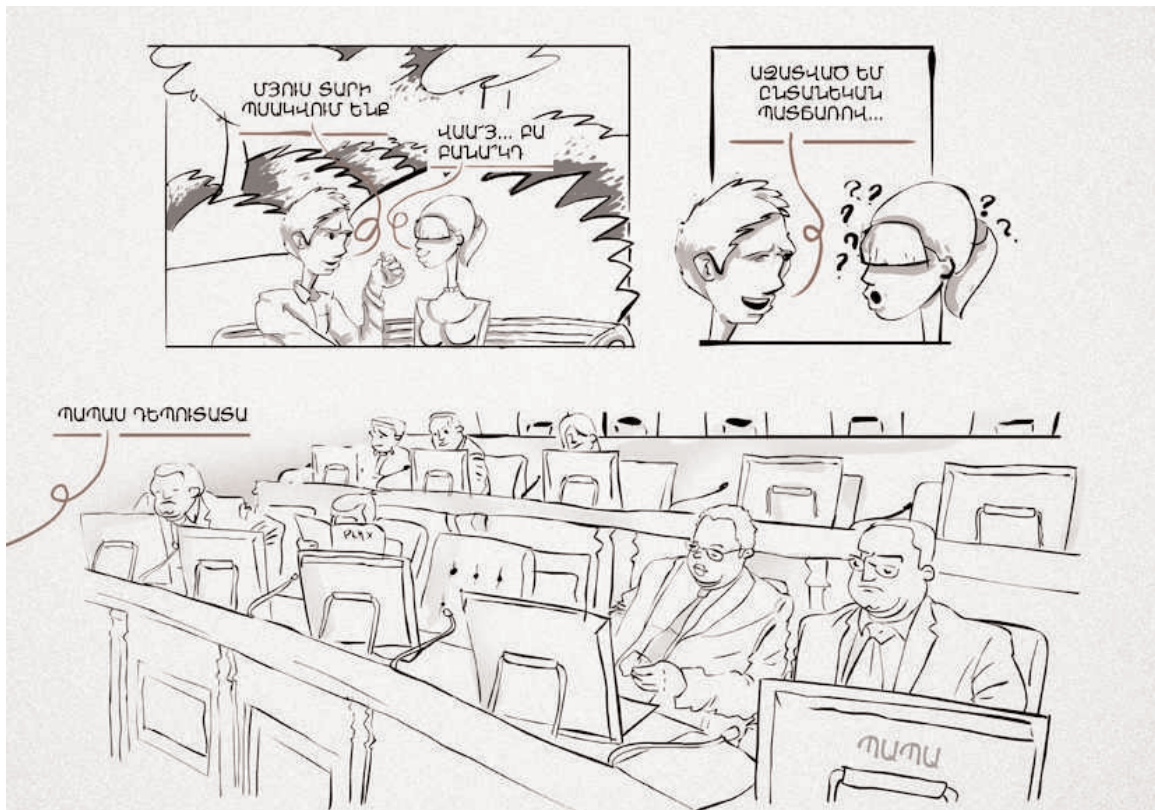
Նեդոտիզմ

Իրադրություն. Դուր փախստական եք և վերաբնակվել եք մի գյուղում, որի բոլոր բնակիչները փախստականներ են: Միայն գյուղատեղեն է սեղացի, բայց նա ադրում է մարզկենտրոնում և միայն ամռանն է գյուղում ադրում: Նրա ընտանիքի անդամները ավագանու անդամներ են: Հայրը տառադում է շիզոֆրենիայով և ըմբոս գյուղացիներին ծեծում է ճիդոտով: Նա հայտարարել է, որ իմքն «ատխատում է, որ տղան գյուղատեղես ատխատի»: Համայնֆային կյանքը չի բարելավվում, ծրագրեր չեն իրականացվում, ձմռանը ձյունը մեկուսացնում է գյուղն արտաքին ատխատից: Փախստականների հարցերով զբաղվող միջազգային դոնոր կազմակերդությունները գումար են հատկացրել ջրագիծ անցկացնելու համար: Այն սնօրինել է գյուղատեղեսարանը, բայց ջուրն այդդես էլ չի հատել գյուղացիներին:

Ջեր հնարավոր գործողությունները.

- ա.** Համակերդվում եք ստեղծված վիճակի հես մինչև հաջորդ ընտրություններ կամ ընդմիշտ
- բ.** Ահազանգում եք իրավադահներին
- գ.** Գյուղացիներով ծեծում եք գյուղատեղի
- դ.** Ահազանգում եք դոնոր կազմակերդություններին
- ե.** Բողոքում եք մարզդեսարան և նախագահական
- զ.** Հրավիրում եք լրագրողների և իրավադատադանների ուտարությունը գյուղի խնդիրների վրա
- է.** Հեռանում եք գյուղից՝ վերաբնակվելով այլ վայրում
- ը.** Այլ տարբերակ

Նեոդոշիզմ եզրը ծագում է լատինական «զարմիկ» (*nepos, nepotis* բառից, որ լատիներեն նշանակում է *զարմիկ*) բառից: Հայկակոռուպցիոն եզրաբանության մեջ այն բնորոշում է ազգականներին հովանավորելը՝ առավելություն սալը՝ անկախ նրանց մասնագիտական արժանիքներից:

Հայկական իրականությունում, ինչդեռ նաև հետխորհրդային և հասկադես արևելյան մշակույթում նեոդոշիզմը բավական խորն արմատավորված երևույթ է: Այն հիմնականում բխում է ընտանիքի և գերդասանի մասին բարոյական դասերացումների աղճատվածությունից, սակայն ունի ճնշական հիմքեր. դաստնյան, հնարավորինս շատ լծակներ շնորհելով իր մերձավոր և հեռավոր ազգականներին, ստեղծում է իրեն հավասարիմ թիմ, որի միջոցով ճնշում է ոլորտում առկա ռեսուրսների մեծ մասը, վերահսկողություն է սահմանում ոլորտի վրա և ձեռք է բերում նորանոր օգուներ: Նման վարագիծը, բնականաբար, խախտում է ազգայնացման սկզբունքները և զրկում է այլանձանց, թեկուզ՝ շատ ավելի դրոճեսիոնալներին, որոշումների կայացմանը մասնակցելու, աշխատանքի ընդունվելու, գնումների մրցույթներին մասնակցելու և այլ հնարավորություններից, որ սահմանված են օրենքով ու սահմանադրությամբ:

Նման օրինակները բազմաթիվ են մեր շուրջ: Օրինակ, եւ Հայաստանում, եւ Վրաստանում կան գյուղեր, որոնց գյուղադատի ազգականները կազմում են տեղական ավագանու մեծ մասը: Շատ հայտնի և սարածված օրինակ է այն, որ դասգանավորները, իրավունք չու-

Խորհելու թեմա

Ինչո՞վ են սարբերվում ֆաղափացիական հասարակությունը և կլանային համակարգը:

Նենալով զբաղվել ճնշական գործունեությամբ, իրենց ազգականների, հաճախ նաև խնամիների, հասկադես՝ զոբանջի անունով են գրանցում սեփական բիզնեսը: Նեոդոշիզմի երևույթներ են նաև ազգականին որևէ բուհում կամ աշխատանքի տեղավորելը, տեղերի արդյունքները ազգականի օգտին կեղծելը և այլն: Ազգականին աշխատանքի տեղավորելը՝ նրան չհիմնավորված առավելություն սալով այդ աշխատանքի այլ հավակնորդների նկատմամբ, նույնպես նեոդոշիզմի դրսևորում է:

Նեղոսիզմի դարազայում (ինչպես նաև՝ կլիենսիզմի, որի մասին կխոսենք հաջորդ բաժնում) մենք գործ ունենք կոռուպցիայի մի ֆանի բնորոշ հասկանիչների հետ, ինչպիսիք են *հովանավորչությունն* ու *ժառանգի բախումը*: Հովանավորչություն է համարվում անձին կամ կազմակերպություններին արժույթություններ և առավելություններ շնորհելը, որը խախտում է արդար մրցակցության սկզբունքը: Շառի բախումը նոր է ձևակերպում գեյլ հայաստանյան օրենսդրությունում՝ վերագրելով միայն բարձրաստիճանի դաստիարակության անձանց: Սակայն ժառանգի բախումը երևույթ է, որ տեղ է գտնում ամենացածր օղակներից մինչև ամենաբարձր օղակներում՝ ել մասնավոր, ել դեպքերում հասկանալի: Այն սահմանվում է որպես այնպիսի գործողություն կամ որոշում, որը կարող է ողջամտորեն մեկնաբանվել որպես դրանք կասարողի կամ իր հետ փոխկապակցված անձի անձնական շառի բախումը առաջնորդվելու փաստ:

Զաղվածի Հանրային Ծառայության մասին ՀՀ օրենքից

Հոդված 5.

17) ժառանգի բախում՝ իրավիճակ, երբ բարձր աստիճանի դաստիարակության անձն իր լիազորություններն իրականացնելիս ղեկ է կատարի գործողություն կամ ընդունի որոշում, որը ողջամտորեն կարող է մեկնաբանվել որպես իր կամ իր հետ փոխկապակցված անձի անձնական շառի բախումը առաջնորդվել:

Օրինակ, ժառանգի բախում է առկա այն դեպքում, երբ մի ոլորտի նախարար է նշանակվում մեկը, ով նույն ոլորտում մեծ և հեղինակավոր հիմնարկության սեփականատեր է: Անգամ ծայրահեղ ազնվության դեպքում, նախարարը կարող է հակված լինել որոշումներ կայացնել հոգու մասնավոր սեկտորի՝ նվազ հոգալով դեպքերի մասին, այդ թվում՝ ուղղորդել դեպքերի միջոցները դեպի մասնավոր: Ի վերջո, հակակոռուպցիոն դաշտում առավել արդյունավետ է այն դեպքերում, երբ սուբյեկտի գործունեությունը նվազագույնի է հասցվում. այլապես մի դեպքում ոլորտը կարող է ծաղկել մի շարք ազնվի մարդու շնորհիվ, բայց մեկ այլ դեպքում՝ ուղղակի ֆոսի վերածվել անազնիվ ու ազաի դաստիարակի դաստիարակ: «Շառի բախում» եզրը հայաստանյան օրենսդրությունում առաջին անգամ հայտնվել է 2012թ.-ից գործող Հանրային Ծառայության մասին ՀՀ օրենքում, որը, սակայն, վերաբերում է բարձրաստիճանի դաստիարակներին, իսկ միջին և ցածր օղակների դաստիարակների դասաստիարակության հարցն առայժմ բաց է թողնում:

▶ **Հովանավորչությունը դաստիարակական դիրքը չարաչառելով որևէ անձի չհիմնավորված առավելություն սալն է:**

Խորհելու թեմա

Արդյո՞ք օրենքը ստանի կերպով է ձևակերպում «ժառանգի բախումը»:

Արդյո՞ք բոլորը նույն ողջամտությամբ կմեկնաբանեն իրավիճակները:

Արդյո՞ք կոռուպցիոն ռիսկ չկա այս հակակոռուպցիոն դրույթում:

Նեղոսիզմը (ինչպես նաև՝ կլիենսիզմը) հայկական իրականությունում շատ տարածված լինելով, միանշանակ չի ընկալվում: Միջին և ավագ սերնդի ընթերցողները հավանաբար կհիշեն խորհրդահայ ամսագրերից մեկում վարվող «ԽԾԲ» ժամանցային խորագիրը, որը «Խնամի, ծանոթ, բարեկամ»-ի հարավումն էր: Ըստ էության, նեղոսիզմն ու կլիենսիզմը ժողովրդական լեզվով հենց ԽԾԲ-ն է: Ծանոթին կամ բարեկամին անարդար կերպով առավելություն շնորհելը ֆնադասվել է միտ, սակայն ֆնադասությունը հաճախ ուղղված է լինում «ուրիշին», բայց ոչ ինքնուրու մեզ: Մի կողմից սրտնցում ենք, որ մենք անարդար կերպով գրկվեցինք աշխատանքի կամ բուհ ընդունվելուց, փոքրիկ բիզնես ծավալելուց, իսկ մյուս կողմից, ցավով, հաճախ կարելի է լսել. «Լավ մարդ է, բոլոր բարեկամներին գործի տեղավորեց, քոջ տղային ինստիտուտ ընդունեց, փեսային էլ գործ տեղեց, որ բիզնես դնի», կամ էլ «Բա՛ւարում է՝ անում է, դու էլ բա՛ւարեիր՝ կանեիր, ես էլ լինեի իր տեղում՝ կանեիր»: Այս երկրորդ մոտեցումը հուշում է, որ մարդիկ դժգոհում են ոչ թե ուրիշ գործած

անօրինությունից, այլ՝ որ իրենք են զրկված նման աղօթի մի առավելություններից: Սակայն, ինչդեռ արդեն ասվեց, կոռուպցիան համասարած արասավորում է, ուստի մարդիկ ստիպված են ընտրել՝ կամ համասարած օրինականություն են ուզում, կամ համասարած աղօթիություն, որի հետևանքները դասրաս են կրել:

Նեղոսիզմը հաճախ սեղ է գտնում այն դասճառով, որ մարդիկ հանրային շահը շփոթում են ոչ միայն անձնական շահի, այլև ընտանեկան, գերդաստանային, համայնային շահի հետ: Դրա դասճառ կարող է լինել ե՛լ նյութական շահագրգռվածությունը, ե՛լ դարձ մարդկային բարի կամեցողությունը: Պաշտոնյան երբեմն ձեռք է մեկնում իր մեծավորին՝ տուրք սալով մեր մշակույթում արմասավորված կարևորագույն փոստնեական արժեքներից մեկին՝ «սիրի մեծավորիդ», բայց չի էլ կասկածում կամ ձևացնում է, թե չգիտի, որ այդ

Խորհելու թեմա

Արդյո՞ք մեր հասարակությունը հետամնաց է:

դաշտնում ինքը դարսավոր է հավասարադես սդասարկել բոլորին (այն է՝ հանրային շահը) և իրավունք չունի առավելություն սալ մեկին՝ ազգակցական կադի հիման վրա, ինչը նշանակում է դաշտնեական դիրքի չարաշահում, հովանավորչություն, շահերի բախում, իշխանազանցություն, և վերջադես՝ նեղոսիզմ: Այստեղ նեղ անձնական կամ նեղ խմբակային շահերը հակադրվում են հանրային շահին, խախտվում է իրավահավասարության սկզբունքը, և հասարակության զարգացումը կախման մեջ է ընկնում դասահական, ոչ դորքեսիոնալ, եթե ոչ ազահ ու եսասեր, մարդկանցից և նրանց որոշումներից, որոնք ադարդունավե են զարգացման եեսանկյունից:

Առաջին հայացքից բարի կամեցողություն թվացող նեղոսիզմն իրականում ծանր հետևանքներ կարող է ունենալ ոչ միայն վերոհիշյալ դասճառներով: Բնական է, որ դաշտնյան իր ազգականից կաշառք չի վերցնում՝ նրա օգտին ինչ-որ գործողություն կասարելու կամ որոշում կայացնելու համար, սակայն դա չի նշանակում, որ դաշտնյան չունի նյութական շահագրգռություն. իր ազգականների և մեծավորների միջոցով նա սկսում է սնօրինել հանրային ռեսուրսները՝ դրանց նկասմամբ հանրային ազդեցությունը խստորեն սահմանափակելով: Հանրային շահը թելադրում է, որ համայնային և դեսական ռեսուրսները հավասարադես հասանելի լինեն հասարակության բոլոր անդամներին, և որ յուրաքանչյուրն ինքնադրստրվելու հնարավորություն սամա ըստ իր ունակությունների և հմտությունների:

Կլիենտիզմ

Իրադրություն. Դուք հաջողությամբ մասնակցել եք փադափացիական ծառայողի համար հայտարարված թափուր սեղի մրցույթին: Ձեզ հետ այդ մրցույթը հաղթահարել են ևս վեց հոգի: Գործասուն ազատ է ընտրել ձեզանից մեկին, և նա ընտրում է ավելի փիչ միավորներ հավաքած մեկին, ով իր կուսակիցն է: Սա առաջին դեղիդ չէ, որ դուք անցնում եք փաղծառայողի մրցույթը, բայց մնում եք գործազուրկ:

Ձեր հնարավոր գործողությունները.

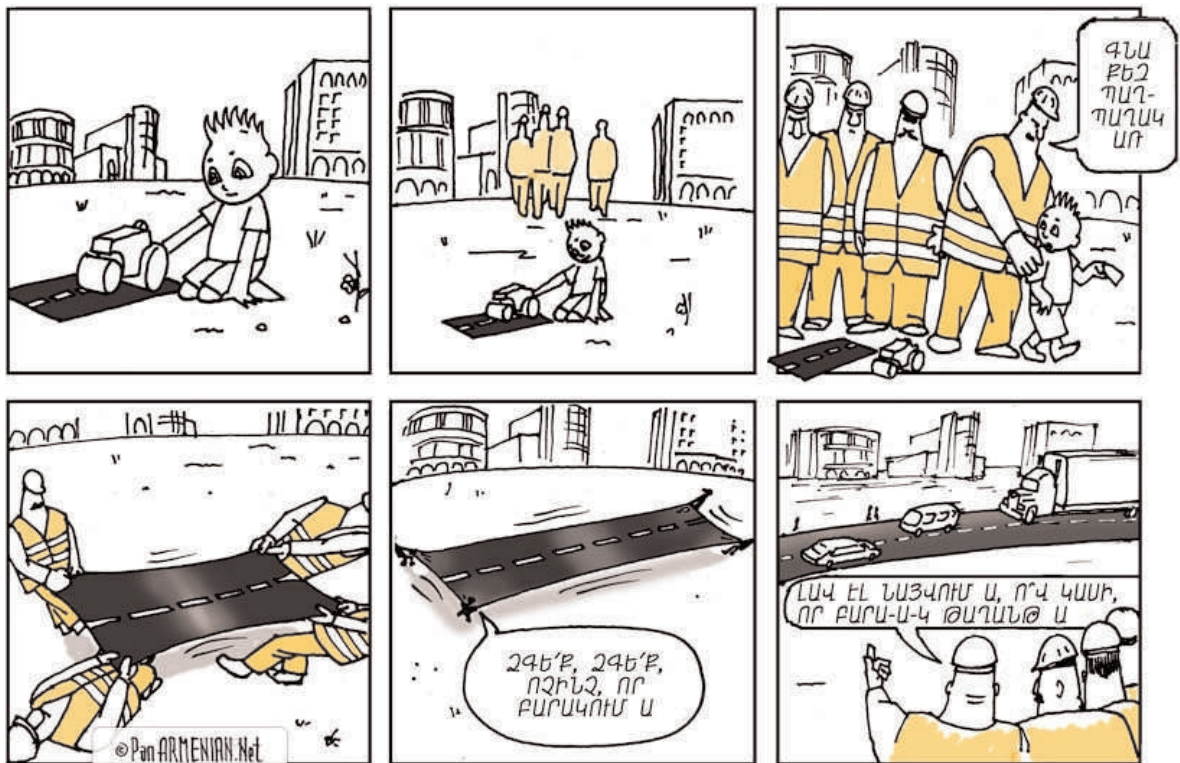
- ա.** Լավաստորեն դասրասվում եք հաջորդ ֆննությանը
- բ.** Հիասթափվում եք փաղծառայությունից և աշխատանք եք փնտրում այլ ոլորտում
- գ.** Դիմում եք փաղծառայության խորհուրդ՝ բողոքարկելով ֆննության արդյունքները, սակայն խորհուրդը լիազորված է վերահսկել միայն ֆննության արդյունքները, բայց ոչ նշանակումները

- դ. Սահմանադրական դասարանում վիճարկում ե՞մ օրենքի այն դրույթը, որը հնարավորություն է տալիս գործատուին խտրականություն դրսևորել ֆաղթառայության մրցույթն անցած հավակնորդների նկատմամբ:
- ե. Այլ տարբերակ

Հովանավորչության մեկ այլ ձև է կլիենսիզմը: Այն դրսևորում է այլ անձի հետ լուսնայի փոխադասվես լուսնավորությունների և կադերի վրա հենված հարաբերություններով, որոնք հակասում են ընդունված իրավական նորմերին: Ինչդեռ նեդոսիզմը, այնուդեռ էլ կլիենսիզմը խախտում է արդար մրցակցության և իրավահավասարության սկզբունքը, անարդար առավելություն է տալիս ոդոսենցիալ ռահառուներից մեկին, հարվածում է հանրային ռահին, սղասարկում է լուսնոսնայի և նրան առնչվող անձի նեղ անձնական կամ խմբական ռահերը: Այդդիսի օրինակները բազմաթիվ են: Օրինակ, Հայաստանում ռահարավազ կարող է ներկել միայն մեկ ընկերություն, վառելանյութ ներկում են միայն մի ֆանիսը, դեսական գնումները երբեմն ռահում են մրցակիցների համեմատ բարձր գին և ցածր որակ առաջարկած ընկերությունները, հեռուստատեսային հաճախականությունների մրցույթում հաղթում են լուսնական մրցունակ առաջարկները, իսկ «Ա1+»-ն այդդեռ էլ զուրկ է մնում եթերից, և այդդեռ ռահումակ:

Կլիենսիզմը՝ որդեռ հովանավորչության ձև, ռահ բաներով նման է նեդոսիզմին, բայց եթե նեդոսիզմը եմբարդում է ազգականների՝ հովանավորչություն, աղա կլիենսիզմի լուսնազայում հովանավորչալը կարող է ոչ միայն ոչ մի ազգակցական կաղ չունենալ հովանավորդի հետ, այլև՝ նույնիսկ ծանոթ չլինել նրա հետ՝ մինչև հովանավորչության մասին լուսնանավորվելը: Խոսում, իհարկե, աղոսինի, հետևաբար՝ զաղոսնի փոխհամաձայնությունների մասին է:

Ինչդեռ կոռուպցիոն այլ դրսևորումների դեդում, կլիենսիզմը տեսանելի չէ առաջին հայացից, մանավանդ երբ երկու կողմերի միջև ուղղակի կամ անուղղակի կաղ չկա՝ երբ նրանք ոչ ազգականներ են, ոչ նույն կուսակցության կամ կազմակերպության անդամներ, ոչ ընկերներ, ոչ էլ համազյուղացիներ: Կլիենսիզմը հայտնաբերելու համար հարկավոր է սլյալ լուսնոսնայի գործունեության մանրակրիս ուսումնասիրություն և վերլուծություն: Օրինակ, երբ բացահայսվում է, որ լուսնազամավորը լուսնբերաբար առաջ է մղում այնդիսի օրինազներ, որոնք ռահավես են, ասենք, սնեսական մենառնորի ունեցող անձանց, կարելի է եմբարդել, որ լուսնազամավորը ուղղակի կամ անուղղակի ռահ ունի դրանից: Կամ երբ ֆաղաֆաղեսարանի կամ գյուղաղեսարանի հայտարարած հողերի աճուրդում ամենից հա-

ճախ հաղթում է նույն կազմակերպությունը կամ կազմակերպությունների նույն խումբը, հարկավոր է ստուգել՝ արդյո՞ք թափանցիկ է անցկացվում աճուրդը և արդյո՞ք գաղտնի փոխհամաձայնություն չկա համայնադրամարմնի և գործարարների միջև: Կամ երբ մի կազմակերպություն չափազանց շատ է զբաղվում բարեգործությամբ, բայց չափազանց փչ է հարկ վճարում, հնարավոր է, որ սեղի է ունենում փողերի լվացում: Կամ երբ ուրիշների ադամանակները օրերով հերթի են կանգնած մասսաները, իսկ ինչ-որ մեկի ադամանակները անմիջապես մասագրեթվում են: Նման օրինակները դեռևս ադապտաց չեն, որ սեղի է ունեցել կոռուպցիա, բայց դրանք լուրջ հիմք են ստուգելու կոռուպցիոն ռիսկերը և դրանցում ենթադրաբար ներգրավված կողմերին:

Պատահական չէ, որ ղեկավար և մասնավոր հաստատությունների շատ դաստնյաներ խուսափում են սեղեկությունները հանրայնորեն մասշտիբ դարձնելուց՝ թափանցիկությունից և հաշվետվողականությունից: Հայաստանի Հանրապետության Քրեական օրենսգրքի մեխանիզմներ է սահմանում կլիենտիզմին բնորոշ դեղերը դաստնյա համար, բայց իրական կյանքում հազվադեպ են դաստնյա նման դեղերը կասեցնելու իրավական միջոցառումներ: Այստեղ դեր ունի կասարելու նաև ֆաղափացիական հասարակությունը և, իհարկե, անհատ ֆաղափացի: Տեղեկատվության ազատության մասին օրենքի համաձայն, նրանք կարող են ուղղակիորեն կամ դասարանի միջոցով դարձնելու դաստնյաներին՝ սրամարդեղ անհրաժեշտ սեղեկությունները: Օրինակ՝ սարվելով ղեկավար գնումների մրցույթում, արժե դաստնյա ղեկ և ստանալ մրցութային փաթեթները և համեմատել մրցութային ներկայացված առաջարկները հաղթող մրցակցի առաջարկների հետ: Սխալ է կարծել, թե ստացված փաստաթղթերը լույս չեն սփռի իրականության վրա, քանի որ արդեն իսկ այնպես են ձևակերպված և կեղծված, որ ոչ մի գաղտնի գործարք չեն բացահայտում: Հնարավոր է, որ այն բացահայտելու համար անհրաժեշտ են լրացուցիչ սեղեկություններ և դրանց համեմատություն: Ի վերջո, հնարավոր է նաև, որ բոլոր գործարքներն ու որոշումները միանգամայն օրինական են եղել:

Կլիենտիզմը դրսևորվում է ամենասարբեր կոռուպցիոն գործարքներում և դաստնյա ղեկ է առնվազն երկու կողմ: Այդ գործարքներից ամենասարածվածը, թերևս, ղեկավար գնումներն ու աճուրդներն են, որոնց կանոնադաշտնամբ հաջորդ բաժնում: Սխալն ավելացնենք, որ կլիենտիզմով բնորոշվող կոռուպցիոն գործարքի դեղում շատադեպ առավելությունը կախված է դաստնյայի շահից ու բարեհաճությունից և փրորեն հետադարձելի է, ուստի երբ այն բացահայտվի մեկ այլ ֆաղափացու կամ դաստնյայի կողմից, «արժանյալ» վիճակում հայտնվածը սփռված է լինելու դաստնյայի անստանալություն կրել այդ գործարքի համար: Նշենք նաև, որ նույնիսկ եթե կոռուպցիան վերացնելու կամ չլինի նոր իրավիճակում, երբ դաստնյաները փոփոխվեն, հնարավոր է, որ «արժանյալ» չկարողանա «դաստնյայի վերջ» նոր դերակատարների հետ:

Հակամրցակցային գործունեություն

Իրադրություն. Դուր փոքրիկ դեղատան սեփականատեր եմ մարզկենտրոնում: Մասնակցում եմ սեղի հիվանդանոցի հայտարարած՝ դեղամիջոցների գնման մրցութային: Ձեր մրցակիցը ղեկավար մասագրով խոշոր ներկրող է՝ արժանատի մրցակցի դեղամիջոցների գրեթե միակ ներկրողը: Դուր շահում եմ մրցութը, քանի որ ձեր մրցակցից ութ անգամ ավելի էժան գնով եմ դեղերն առաջարկել հիվանդանոցին: Պարսկելով՝ ձեր մրցակիցը ղեկավար դեղամիջոցները անվճար նվիրաբերում է հիվանդանոցին, և հիվանդանոցը հրաժարվում է ձեզանից գնում կատարել:

Ձեր գործողությունները.

- ա.** Փորձում եմ «լեզու գտնել» ձեր մրցակցի հետ,
- բ.** Համակերպվում եմ և փորձում արագ ազատվել չվաճառված դեղերից
- գ.** Դիմում եմ դասարան՝ բողոքելով հիվանդանոցի գործողությունների դեմ

- դ. Դիմում եմ Պետական վերահսկողական մարմիններին՝ բողոքելով ձեր մրցակցի դեմ
- ե. Այլ տարբերակ

Ինչդեռ բազմիցս նշվեց այս ձեռնարկում, կոռուպցիան այլասերում է առաջին հերթին արդարության ընկալումն ու հարվածում է արդար հասարակության հիմքերին: Արդարության կայացման համար Պետությունները, այդ թվում Հայաստանի Հանրապետությունը, երաժիշտություն են ֆաղափարների իրավահավասարություն, որը լիարժեք է դրսևորվի նրանց համար հավասար հնարավորությունների, ազատ ու արդար մրցակցության, արդար դատարանական ադապտիվման միջոցով:

Սա վերաբերում է նաև սնտեսավարման սկզբունքներին: Մի շարք օրենքներ կարգավորում են սնտեսավարող սուբյեկտների բարեխիղճ մրցակցությունը ինչդեռ ազատ շուկայում, այնպես էլ Պետական գնումներին և աճուրդներին մասնակցելիս: Այսպիսի կարգավորման նպատակը ոչ միայն սնտեսավարողների նկատմամբ արդարության սկզբունքի ադապտիվումն է, այլև սոլառողի շահերի պաշտպանությունը:

Հիշենք, օրինակ, որ խորհրդային ժամանակներում մեծ չէր արտադրանքների ընտրությունը, մեկ արտադրատեսակը հիմնականում արտադրում էր միայն մեկ ձեռնարկություն, և եթե դրա որակը չէր բավարարում, անգամ շատ գումար ունենալու դեպքում հնարավոր չէր այլընտրանք գտնել: Մրցակցությունը բերում է արտադրանքի և ծառայությունների որակի բարձրացման և գների նվազեցման, վերջնադրումում՝ սոլառողների շահերի և իրավունքների պաշտպանության: Հիշենք նրան թանկ և թույլ էր հեռախոսակաղը, երբ միայն «Արմենտել» (այժմ՝ «Բիլայն») բջջային կառի օդերատրոն էր շուկայում և նրան ավելի մասշտաբ էր կաղը ներկայում, երբ շուկայում են ևս երկու ընկերություն՝ «ՎիվաՍել ՄՍՍ»-ը և «Օրանժ»-ը: Ինտերնետի մասկարարների թվիվելումալու հետ են ֆինանսատես, են սեխնիկատես շատ ավելի մասշտաբ է դարձել նաև ինտերնետ կաղը:

Հայաստանում մենաշնորհներն արգելված չեն, բայց այստեղ օրենսդրական հիմքեր են մշակված՝ զսղելու մենաշնորհային ախորժակը և կանխելու չարատահումները: Աղօրինի հակամրցակցային գործունեությունը փրորեն հետաղնդելի արար է համարվում: Տնտեսական մրցակցության ազատության մասին օրենքում մի ամբողջ գլուխ է հատկացված մենաշնորհ կամ գերիշխող դիր ունեցող սնտեսավարող սուբյեկտներին: Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության Պետական հանձնատողը (ՏՄՊՊՀ) ստեղծվել է այս օրենքի պահանջով և այս օրենքի իրագործումը վերահսկելու համար:

Քաղվածք 33 Զրեական օրենսգրից.

Հոդված 195. Աղօրինի հակամրցակցային գործունեությունը

1. Աղօրինի մենաշնորհային գներն արհեսական բարձրացնելը կամ իջեցնելը կամ Պահողանելը, ինչդեռ նաև մրցակցությունը սահմանափակելը նախնական համաձայնությամբ կամ համաձայնեցված գործողությունների միջոցով, որն ուղղված է շուկայում տարածային սկզբունքով բաշտանելուն, այլ սնտեսավարող սուբյեկտների շուկայ մուտք գործելուն խոչընդոտելուն, սնտեսավարող այլ սուբյեկտներին շուկայից դուրս մղելուն, խտրական գներ սահմանելուն կամ Պահողանելուն՝ Պատժվում է տուգանքով՝ նվազագույն աշխատատեղի երեխարյուրատասիկից հինգարյուրատասիկի չափով, կամ կալանքով՝ երկուսից երեք ամիս ժամկետով, կամ ազատագրվածամբ՝ առավելագույնը երկու տարի ժամկետով:

Հանձնատողի Պայմարի հիմնական ուղղությունները երեքն են՝ հակամրցակցային համաձայնությունները, գերիշխող դիրի չարատահումը և անբարեխիղճ մրցակցությունը: Տնտեսական օրինական գործունեությունը խոչընդոտող այլ հարցեր նույնպես հայտնվում են հանձնատողի տեսադատում: Այստեղ ֆնկված առաջին ամենատարածված գործերից էր բջջային կառի օդերատրոնի մենաշնորհային դիրի չարատահման հարցը. «Արմենտել»-ի դեմ բողոքել էր «Ղ-Տելեկոմ» ընկերությունը, որին չէր հաջողվում շուկայում տեղ գրավել մենաշնորհային դիր ունեցող մրցակցի անբարեխիղճ գործողությունների հետևանքով:

Քիչ չեն նաև դեղերը, երբ ոլորտի խոտոր ընկերությունները կարել են ձևավորում. Պայմանավորվում են մատուցող աղարանքի կամ ծառայության գների տուրջ՝ հրատարվելով մրցակցել միմյանց հետ: Աղղիսով սոլառողը գրկվում է ավելի որակով և ավելի էժան աղարանք ձեռք բերելու հնարավորությունից:

Հոդված 11. Անբարեխիղճ մրցակցությունը

1. Անբարեխիղճ մրցակցություն է համարվում ձեռնարկատիրական գործունեության ցանկացած գործողություն կամ վարագիծ, որը հակասում է սույն օրենքին կամ գործարար ԵՋԱՄԱՌության սովորույթներին, խախտում է մրցակիցների միջև կամ վերջիններիս ու սղառողների միջև բարեխղճության՝ ազնվության, արդարության, ճշմարտության, անաչառության սկզբունքները:
2. Անբարեխիղճ մրցակցությունն արգելվում է:
3. Յուրաքանչյուր ԵՋԱՌԱՌ անձ, այդ թվում՝ սղառողը, որն անբարեխիղճ մրցակցության հետևանքով վնաս է կրել, իրավունք ունի դադարեցնել անբարեխիղճ մրցակցությունը՝ դիմելով դատարան: Սույն իրավունքը վերադասվում է նաև ԵՋԱՌԱՌ անձերի տնտեսական ԵՋԱՌԱՌ դաժարաների իրավասություն ունեցող կազմակերպություններին:

Վերոհիշյալ իրադրությունը, երբ դեղամիջոցների գնման մրցույթում դաժարվելով՝ խոչընդոտում են ներդրում է դաժարաների խմբաբանակը, *դեմոկրատիկ* հիմունքներ է: Այստիպ խոչընդոտում գործարարությունը, կիրառելով անբարեխիղճ մրցակցության եղանակներ, հարվածում է փոքր ու միջին գործարարությանը՝ նրանց դուրս մղելով ԵՋԱՌԱՌ: Եթե դուրս գործարար եմ, հավանաբար նկատած կլինեմ, որ ձեր մասուցած ծառայությունները կամ աղաներները ԵՋԱՌԱՌ մասուցվում են նաև ողջամիտից ցածր գներով, ինչի հետևանքով դրանք մասուցողը ղեկ է ու վնասներ կրեմ: Այդպես էլ կա՝ խոչընդոտում են նրանք դաժարաներ են վնասներ կրել մի որոշ ժամանակ՝ մրցակիցներին ԵՋԱՌԱՌ դուրս մղելու և մեծաճանաչ կամ գերիշխող դիրք ձեռք բերելու մղանակով, ինչը հետագայում նրանց համար գերազանցներ կառահով:

Մարզկենտրոնում գործող դեղատոմսը համարձակություն ունեցավ դաժարելու իր դեմ կիրառված *դեմոկրատիկ* դեմ՝ ներգրավելով փաստաբանի, իրավադաժարանների, լրատվամիջոցներ, ղեկական իրավասու մարմիններ: Այդ համարձակությունն անուր էր նաև այն դաժարանով, որ գործարարը դեղատոմսը կառավարել է ամբողջությամբ օրինական եղանակով, վճարել է բոլոր հարկերը և մաքուր է վարել հաճախակիությունը: Սա նույնպես կարևոր հանգամանք է կոռուպցիայի դեմ դաժարում, բայց՝ ոչ բավարար: Ինչ խոսք, փչ չեն ֆաղափանցները, ուրեք գործարարությամբ զբաղվելիս գործում են միայն օրինական եղանակներով և չեն թաթախվում կոռուպցիայի մեջ: Սակայն փչեն են, որ իրենց սեփական օրինակով չեն բավարարվում և դաժարի են դուրս գալիս գործարար հսկաների և ղեկական հիմնարկների կոռուպցիոն վարագծի դեմ: Ուրեմն, իրազեկ լինելով հակակոռուպցիոն կարգավորումների մեխանիզմներին, անհրաժեշտ է ունենալ նաև անուր հակակոռուպցիոն եթիկա, կամք և գործելու վճարակառություն: Հասկանիչներ, որոնք ղեկության հակակոռուպցիոն վարագծի դեմում կոչվում են *ֆաղափական կամք*:

Կոռուպցիայի մասին հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ խոչընդոտում չափի սվերային գործարների մի զգալի մասը տեղի է ունենում ղեկական գնումների և աճուրդների ժամանակ, երբ հանցավոր գործարի արդյունքում հաղթող է ճանաչվում մրցույթի այն մասնակիցը, ում հետ դաժարանյան սվերային համաձայնություն է կնքել: Այս ոլորտում կարող են տեղ գտնել միանգամից մի ֆանի՝ փրեդեն հետադարձելի արարներ, ինչպիսիք են դաժարանեական լիազորությունների չարաճառումը, դաժարանեական կեղծիքը, հրադարակային սակարկությունների կարգը չարամտորեն խախտելը, կառառք և այլն: Հասկալիս խոչընդոտում են ԵՋԱՌԱՌ ժամանակում ԵՋԱՌԱՌ ոլորտում, ուստի զարմանալի չէ, որ հենց այդ ոլորտն էլ դաժարանակում է ամենախոչընդոտում կոռուպցիոն ռիսկերը, ինչի վկայությունը հաճախակի հանդիպող ԵՋԱՌԱՌ աճառաների խոսանք է:

Գնումների մրցույթի իմաստն այն է, որ ղեկությունը կարողանա ձեռք բերել հնարավորինս որակյալ ծառայություն կամ աղաներ հնարավորինս ցածր գնով: Աճուրդները հնարավորություն են տալիս վաճառել ղեկական կամ հանրային ունեցվածքը հնարավորինս թանկ գնով: Երկու դեմում էլ մղանակը ղեկական միջոցների խմայումն է և համալրումը: Սա ԵՋԱՌԱՌ է համայնքի բնակչի, ֆաղափանցու համար, ով իր հարկերով աղահովում է բյուջեն ու դիմացը ստանում ղեկական հաստատությունների ծառայություններ: Սա, իհարկե, իդեալական տարբերակում է:

Երբ մրցույթի ավարտից հետո հրադարակվում են մրցույթին մասնակցած բոլոր առաջարկները, դաժար է դառնում, որ հաղթող է ճանաչվել այն ղեկությունը, որը նվազագույն վճարում է դաժարաները առաջարկվող որակյալ աղաների կամ ծառայության դիմաց: Իհար-

կե, այս դարազայում էլ չի բացառվում, որ հաղթողին նախօրոք հուշել են, թե ինչդիսի առաջարկ ներկայացանել, որդեսգի անվերադարձ հաղթի: Հնարավոր է նաև, որ ունե նախնական դայմանավորվածություն չի եղել, սակայն հաղթող է ճանաչվել մեկը, ով իրավունք չունե մասնակցելու մրցույթին՝ շահերի բախման կամ այլ դասճաններով: Այդ-դիսի դասճան կարող է լինել նաև ձեռնարկատիրայամբ զբաղվելու իրավունք չունենալը, ինչդես, օրինակ, դասգամավորների դեղմում: Որքան թափանցիկ են անցկացվում գնումների մրցույթները (սենդերները) և աճուրդները, այնքան նվազ են կոռուպցիոն ռիսկերը: Քաղաքացին, այդ թվում՝ մրցույթի մասնակիցը, իրավունք ունի դահանջել և սսանալ սեղեկություններ սվալ մրցույթի արդյունքների մասին, ինչը կկանխի կոռուպցիոն ռիսկերը և կադահովի ազա ու արդար մրցակցություն, ինչը, կրկնենք, արդար հասարակության կարևորագույն հիմնասյուններից է:

Պես է նկատի ունենալ նաև, որ մրցակցային հանձնաժողովները հաճախ իրենք են գործարկ կնում մրցակիցներից մեկի հես և կոռուպցիայի դեմ դայքարելու իրենց գործա-ռույթին հակառակ՝ նդասում են կոռուպցիոն իրավիճակի ամրադնդմանը: Հիասթափ-վել և հրաժարվել մրցույթներին մասնակցելուց չարժե, քանի որ դահ ձեռնու է հանձնաժ-ողովին: Հարկավոր է մասնակցել, դահանջել սեղեկություններ, անարդար արդյունքները բո-ղոքարկել դասարանում կամ վարչական վարույթում, դիմել իրավադաքսդաններին և լրագրողներին:

Արդարադասության խաթարում

Իրադրություն. Քաղաքի այն հասվածը, որում ադրում եք, ճանաչվել է դեսական գե-րակա շահ և ենթակա է օսարման: Ձեզ առաջարկել են ձեր սան հողասարաժի շուկայական գնից փոքր գումար և ժամկես են սվել՝ տունը լքելու համար, որից հե-տ ձեր թադի սները դես է քանդվեն: Ձեզ ոչ միայն ձեռնու չէ այդ գործարքը, այ-լև դեմ եք քաղաքի դասմանակութային այդ շերի վերացմանը:

Ձեր հնարավոր գործողությունները.

- ա.** Ձեր հարևանների հես համասեղ բանակցում եք դեսության հես՝ ավելի շաս գու-մար սսանալու համար, որդեսգի կարողանաք կենսոնում տուն գնել:
- բ.** Ձեր հարևանների հես միասին դիմում եք դասարան, իրավադաքսդաններին, ակ-սիվիսներին, լրագրողներին, Սահմանադրական դասարան, Եվրոդական դասա-րան: Թես մինչ ընթանում են դասավարությունները, ձեր սները քանդում են, բայց դուք նախադեղ եք սեղծում օսարման ենթակա այլ սարաժների համար:
- գ.** Ձեր հարևաններից գաղսնի՝ բանակցում և սսանում եք ավելի մեծ փոխհասուցում, քան նախասեսված եք և լուռ հեռանում և՛ ձեր սնից, և՛ դայքարից:
- դ.** Ձեր սարքերակը

Կոռուպցիան դասահում է բոլոր հասարակություններում, բայց ավելի քիչ՝ այնսեղ, որսեղ օրենքի և իրավունքի դաքսդանությունն արդյունավես է իրականացվում: Իրավուն-քը ոճնահարվում է ամենուր, բայց ամենուր չէ, որ այդ իրավունքը դասարանում վերականգ-նելու հույս կա: Երբ իրավադահ մարմինները և արդարադասության համակարգը կոռում-դացված են, կոռուպցիան համակարգային է դառնում՝ այլասերելով ամբողջ դեսական համակարգը և սոցիալական հարաբերությունները:

Երբ իրավադահ և արդարադասության համակարգերը կոռումդացված են, խախտ-վում է ժողովրդավարության կարևորագույն սկզբունքներից մեկը՝ իրավահավասարությու-նը: Սեղծվում է իրավիճակ, որն ընդամենը մեկ նախադասությամբ դիդուկ և դասկերա-վոր նկարագրել է անգլիացի գրող Ջորջ Օրվելը՝ իր «Անասնաքեմա» վեդում. «Բոլոր անասունները հավասար են, բայց որոք անասուններ ավելի՛ հավասար են»: Արդյունքում օրենքը կիրառվում է ընսրովիաքար՝ «խոքոռ ձկները» կամ վճարունակները խուսափում են

Քայսասանում կոռուպցիոն հանցագործությունների թվին են դասվում արդարադատության իրականացմանը և ֆննդությանը խոչընդոտելը, ակնհայտ անմեղ անձին ֆրեական դասասխանացվածության ենթարկելը, դասավորի, դասախազի, ֆննչի կամ հեսաֆննություն կասարող անձի՝ «ֆննվողին» ցուցումով սալուն հարկադրելը, ադորինի ձեքակալելը կամ կալանավորվելը, ադացույցները կեղծելը, ֆրեական դասասխանացվածությունից ադորինի ազատելը, ակնհայտ անարդար դասավձիռ, վձիռ կամ դասական այլ ակս կայացնելը, դասական ակս չկասարելը (ըստ ՀՀ գլխավոր դասախազի հասսասած՝ կոռուպցիոն հանցագործությունների սեսակների ցանկի): Իհարկե, իրավադահ և արդարադատության ոլորսներում այս հանցագործությունները կարող են ուղեկցվել նաև այլ հանցավոր արարներով, ինչդիսի են իսխանազանցությունը, դաեսոնեական դիրիի չարաաաիումը, կաաառը և այլն:

դասասխանացվածությունից, իսկ դրա հեսանֆների ծանրությունն ընկնում է հասարակ ֆադաֆացիների վրա:

Անդասժելիությունը կոռումդացված իրավական հանակարգի մեկ այլ հեսանֆ է, որ հանգեցնում է հանցավորության հովանավորչության և ֆադաֆացիների անդաեսդանության մթնոլորսի: Եք մեղավորները չեն դասժվում, իսկ անմեղները արդարություն չեն գսնում, հասարակության մեջ կամա թե ակամա խրախուսվում է հանցավոր վարագիծը, մարդիկ հույսը կսրում են արդարություն գսնելու օրինավոր ճանադարհներից և դիմում ինֆնուույն որոեսմների, որոնք ավելի են խուրացնում կոռուպցիոն հասարակարգը:

Իրավական դեսությունում ավանդական սովորույթները չդես է փոխարինեն իրավունի և օրենի ինսիսուսին: Միանեսանակ է, որ ֆադաֆացի չդես է անօրինական միջոցներով փորձի օրինական որոեսման կամ արդարության հասնել: Դա ոչ միայն սխալ է օրինականության և էթիկայի սեսանկյունից, այլև անհեսանկար է իրական կյանֆում: Զիչ չեն դեդեքը, եք կոռուպցիոն գործարի գնալով դաեսնյայի հես՝ իրենց գսել են վեքիմիս հյուսած ծուղակում և ավելի ծանր վիճակում են հայսնվել, ֆան այն վիճակը, որից վախեսնում էին: Օրինակ, համոզում են ցուցմունֆներ սալ այս կամ այն կեքդ, լքել, համքեքել՝ խոսսանալով, որ մեղմ դասժով կազատեն դասասխանացվածությունից, մարդու լքությունն օգսագործում են գործն իրենց ուզած ձևով «կարելու» համար, իսկ դասարանի դահիժում մարդը հանկարծ լսում է, որ իրեն դասադարսեցիմ ցմահ ազաեսազրկման:

Եթե ֆադաֆացի գործում է բացարձակ օրինական մեքողներով, անխոցելի կլինի իր իրավունֆների դաեսդանությունը իրականացնելիս: Պես է հեսնողական լինել, դիմել դասարան, բողդարկել դասարանի վձիռը, անցնել բոլոր ասյաններով, դիմել Սարդու Իրավունֆների Եվրոդական դասարան, անհրաժեսության դեդում դիմել նաև Սահմանադրական դասարան, կոռումդացված իրավադահի կամ դասավորի դեմ բողդ գրել վեքադաս մարմիններին, աջակցություն գսնել իրավադաեսդանների կողմից, կադ հասսասել լրասվամիջոցների հես:

Առհասարակ իրավունֆների վեքականգնման գործում լուք դեքակասարում ունի հրադարակայնությունը՝ լրասվամիջոցների և իրավադաեսդանների միջոցով: Դա հանրային վեքահսկողության կարևորագույն մեխանիզմներից է: Հրադարակայնության դեդում բացահայսվում են նույնօրինակ դեդեք և դեդեքի օրինաչափություններ, որոնց վեքլուծությունն օգնում է ճիես թիրախավորել դայֆարը և հասնել հանակարգային փոփոխությունների:

Ինչ խոսք, եքաիսիֆ չկա, որ ֆադաֆացու դայֆարը կարող է իր համար ցանկալի արդյունի հանգեցնել, բայց եքաիսավորված չէ նաև ադորինի գործողություններով ձեք բեքված արդյունիք: Ի վեքո, օրինականության համար դայֆարը ֆայլ առ ֆայլ հող է սեղծում կոռուպցիայից ազաեսվելու համար: Եթե ոչ ձեք խնդիրը, ադա հեսագա նմանաիդ խնդիրները լուծելու ճանադարհ է բացում ուրիեսների համար: Կարևոր է իմանալ, որ դուք չներֆաեվեցիֆ անարդարության և կոռուպցիայի հորձանուքը և դասասխանացվածությունն սսանձնեցիֆ հասարակության համար, որում ադում եֆ:

Քաղաքական կոռուպցիա

Իրադրություն. Դուրս ձեր ընթացիկ հեռախոսում եք ոչ այնքան բարձր սոցիալական թայմաններում, մայրաքաղաքի արվարձանում գտնվող մի մեկսենյականոցում: Երկրում համադեմոկրատիկ ընտրություններ են: Ձեզ են մոտենում առաջատար կուսակցության ներկայացուցիչները և առաջարկում ձեր ստրատեգիաները դնել իրենց թեկնածուի օգտին կատարվող հերթական խոսքի նվիրատվության մասին փաստաթղթի ներքո: Նվիրատվության գումարը չափազանց մեծ է ձեր սոցիալական թայմանների համեմատ, բայց այն վճարելը ձեր հոգսը չէ, ձեզնից միայն ստրատեգիան է ակնկալվում:

Ձեր հնարավոր գործողությունները.

- ա.** Համաձայնվում եմ՝ ձեր ծառայության համար փոփոխել գումար խնդրելով, քանի որ համոզված եմ, որ միևնույնն է՝ կեղծիմ անելու են եթե ոչ ձեր օգնությամբ, առաջ՝ ուրիշի:
- բ.** Համաձայնվում եմ, քանի որ համակրում եմ սյալ քաղաքական ուժին:
- գ.** Մեծում եմ, քանի որ հակակրում եմ սյալ քաղաքական ուժին:
- դ.** Հաղորդում եմ ուղարկում Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովին և ոստիկանությանը:
- ե.** Այլ արքայադատ

Քաղաքական կոռուպցիա է գնահատվում այն իրավիճակը, որում քաղաքական իշխանության ներկայացուցիչներն օգտագործում են իշխանության լծակները անձնական կամ խնամակալի շահերի հետադարձ մոտաբերելով: Այն իրավիճակները, երբ քաղաքական կոռուպցիան համատարած բնույթ է կրում, կոչվում են կլեմոսկրաֆիա՝ զոդադեություն: Կլեմոսկրաֆիա հասարակությունում մեծ չափերի է հասնում դեմոկրատիկ միջոցների յուրացումը, իսկ քաղաքական և սնտեսական էլիտաները միախառնված են այնքան սերտորեն, որ դժվար է արքայադատել, թե ով է սնտեսական, ով՝ քաղաքական գործիչ:

Քաղաքական կոռուպցիան ուղեկցվում է կոռուպցիոն մի ցարք դրսևորումներով, որոնցից մի քանիսը ֆնանսկեցիմք վերևում: Այդպիսիք են **իււիւսանազանցությունը, հովանավորությունը, նեղոսիզմը, կլիւենսիզմը, յուրացումը, կաւառակերությունը, շորթումը, աղորիմի հակամրցակցային գործունեությունը, դաւաւոնեական կեղծիքը** և վերջաղաքս՝ **ընսրությունների կեղծումը**: Այս վերջինը առանձնաղաքս կարևոր է, որովհետև ընսրությունները ժողովրդավարության կարևորագույն բաղաղորիչներից են: Դրանց միջոցով է ժողովուրդը ձևավորում և իրականացնում իււիւսանություն. դրանց միջոցով է իրականացվում մրցակցային ֆաղաքականություն:

Ընսրությունը վասահության ֆվե է, որով ընսրողը դասվիրակում է իր իղծերն ու նղաքակները՝ դրանք կասարելու ծրագիր ունեցող ուժին: Ընսրությունների դարբերականությունը թույլ է սալիս ընսրողին վերանայել իր որոշումը՝ կալիսված ընսրված գործչի գործունեությունից: Օրինակ, Վաւիմզոնի ֆաղաքաղաքսին ընսրել էին մեծ սիրով, բայց նրա կառավարման ընթացքում բնակչության շրջանում դժգոհությունները գնալով աճում էին. նրան նաև կոռուպցիա էին վերագրում: Թեև այդ խոսակցություններն այդղաքս էլ չիիմնավորվեցին, բայց հաջորդ ընսրություններում (2010 թ.) նա դարսվեց: Կարևոր է ընսրողի իրավագիսակցությունը և իր ֆվեին սեր կանգնելը, այն է՝ հաւվեքություն ակնկալելը «ընսրալից», թե նա ինչղաքս է իրականացնում իրեն դասվիրակված լիագրությունները:

Քաղվածք ԳԳ Ընսրական օրենսգրքից.

Հողված 26. Նախընսրական հիմնաղրամի միջոցների օգսագործումը

1. Նախընսրական հիմնաղրամի միջոցները թեկնածուները կարող են օգսագործել նախընսրական ֆարոզչություն իրականացնելուն ուղղված ցանկացած միջոցառման ֆինանսավորման համար:
2. Թեկնածուները, համանասնական ընսրակարգով ընսրություններին մասնակցող կուսակցությունները, կուսակցությունների դաւիմները զանգվածային լրասվության միջոցներով նախընսրական ֆարոզչության իրականացման, դահիլիճների, սարածների վարձակալման, ֆարոզչական դասառների դասրասման (սեղաղրման), ֆարոզչական սղագիր և այլ նյութերի ձեռքբերման, ընսրողներին սրամաղրվող ֆարոզչական բոլոր սեսակի նյութերի (ներաղալ՝ սղագիր նյութերի) դասրասման ֆինանսավորման համար օգսագործում են միայն նախընսրական հիմնաղրամի միջոցները: Այդ նղաքակով նախընսրական հիմնաղրամից կասարվող ծախսերի առավելագույն չափը սահմանվում է սույն օրենսգրքով:

Տարբեր երկրներում բազմաթիվ կազմակերղություններ մասնագիսացած են ֆաղաքական գործընթացների նկասմամբ հանրային վերահսկողղություն իրականացնելու գործում: Նրանք հետևում են ընսրաւաւներին մասնակցող ֆաղաքական ուժերի նախընսրական հիմնաղրամների ելքերն ու մոսֆերը և համեմասում այն ծախսերի հետ, որոնք ակնհայտ կերղով կասարում են այդ ուժերը՝ թեկուզ վերջիններս մերժեն սեղեկությունների սրամաղրումը:

Օրինակ, Մոլղովայում երկու տարբեր կազմակերղություններ տարբեր մեթողղղղհաներով (միջին գներով և նվազագույն գներով) հաւվարկել են, թե որքան գումար կարող էին ֆաղաքական ուժերը ծախսած լինել համերգների, մարզային այցելղությունների, սղագիր դասառների, հեռուսաւելղյթների համար և այլ նղաքակներով և հայնաքերել էին, որ ֆաղաքական ուժերը ցույց սալով փործ ծախսեր՝ իրականում գերազանցում են նախընսրական հիմնաղրամների շեմը: Վրասանում ֆաղաքական կոռուպցիան նույնղաքս մեծ խնղիր է. ընղղիմաղիր թեկնածուների համար նվիրասվղություն կասարած անձիմք գերաղաքսում են անանում մնալ, իսկ իւիւսանական թեկնածուի կղղմում նվիրասուններից շասերի վճարունակղությունը խիստ կասկածելի է նրանց սոցիալական դայմանների դասառաղղ: Հայասսանի օրենսղղղությունը դարսավորեցնում է ընսրությունների համար ծախսված բոլոր գումարները ներառել նախընսրական հիմնաղրամում, իսկ սահմանված ծախսերի շեմը գերազանցելու դեղում դարսավորեցնում է ֆաղաքական ուժին՝ թաքցված գումարի եռաղաքսիկի չափով «գումար փոխասնցել դեթրոլեք»: Սակայն ինչղաքս ցույց է սալիս տարիների փորձը, դեռևս ոչ մի կուսակցղություն մնան տույժի չի ենթարկվել:

Քաղաքական կոռուպցիայի չափազանց տարածված ձևերից է նաև ընսրակաւաղր՝ ֆվեի գումը: Հայկական իրականղղությունում, ցավոք, այն նույնղաքս արմասավորված է: 5-10 հազար դրամով իրենց ֆվեն վաճառող ֆաղաքացիներն արղարանում են, որ միևնույնն է՝ իրենց ֆվեն ոչինչ չարժե, որ միևնույնն է՝ անցնելու են կանխասեսելի թեկնածուներ, որ միևնույնն է՝ դա միակ օղուսն է, որ իրենք կարող են սսանալ «նորընսիր» իւիւսանությունից: Այս

փաստարկները ֆննդության չեն դիմանում: Եթե իսկապես անհասի փվեն ազդեցություն չունենար ընտրությունների վրա, ոչ ոք չէր վճարի դրա դիմաց: Որքան շատ ֆաղափացիներ լուսաբաններն իրենց ընտրական իրավունքը, այնքան կնվազի ընտրակեղծիքի հնարավորությունը և վերջապես՝ այնքան ավելի հաշվետու կլինի նորընտիր իշխանությունը: Երբ առևտուրը Երևանի փողոցներում արգելվեց, առևտրականները ֆաղափառեսարանի և կառավարության դիմաց բազմաթիվ ցույցերից մեկի ժամանակ վրդովված ցույց սվեցին իշխող կուսակցության անդամատները՝ հայտարարելով, որ կառավարող կուսակցությունը խաբել է իրենց՝ ստանալով իրենց փվեները և ընդգրկելով կուսակցություն: Դաժան իրողությունն այն է, որ առևտրականների բողոքն այդպես էլ լսելի չեղավ նրանց «ընտրյալների» մոտ:

«Ձուկը գլխից է հոսում» ժողովրդական իմաստությունը սեղին է կոռուպցիայի դեմքում: Մասնագետները լուրջում են, որ կոռուպցիան նվազագույնի հասցնելու կարևորագույն լուրջանը *ֆաղափական կամքն* է: Զաղափական կամքի բացակայության լուրջաններում հակակոռուպցիոն լուրջանը ավելի դժվարին է դառնում, բայց ոչ՝ անհնարին: Դալուրի արդյունավետությանը մեծապես նուրասում են նաև ֆաղափացիական վերահսկողության մեխանիզմները:

Ամփոփում

Ինչպես արդեն ասվեց, կոռուպցիայի դեմ լուրջանը ժողովրդավարության անօտարելի լուրջաններից է: Այն իրականացվում է ինչպես լուրջական մարմինների, այնպես էլ ֆաղափացիների և ֆաղափացիական ինստիտուտների կողմից: Այս ձեռնարկի նուրջակն էր ընթերցողին ծանոթացնել կոռուպցիոն՝ հաճախ հանդիողող ռիսկերին և դրանց հաղթահարման ուղիներին: Գրույկի վերջում զեեղված են լուրջական համալուրջանական զերասեսչությունների և հասարակական կազմակերողությունների հասցեներ և հեռախոսահամարներ, որոնք կարող են օգտակար լինել այս կամ այն հարցի լուրջաբանման, նաև լուծման համար:

ԲԱՌԱՐԱՆ

էթիկական ընտրություն – անձի կողմից այնպիսի որոշում կայացնելու գործընթաց, որը բխում է անձի բարոյական (էթիկական) ընկալումներից

էլիտար կոռուպցիա – իշխանության վերին օղակների կողմից հանրային բարիքի անարդար սնորհումն ու բաշխումը

կարել – նույնասիտ աղբյուրից կամ ծառայություն (օրինակ՝ նավթ) մատուցող ընկերությունների խումբ, որը փոխադրամատուցություն է ձեռք բերում շուկայում իրենց մատուցած աղբյուրի գնի, վաճառելու դրամաների և այլ հարցերի շուրջ, որի շնորհիվ մենաշնորհ է հաստատում այդ աղբյուրի վաճառքի ոլորտում

կոռուպցիա – լատիներեն *corruptus*՝ «ավերել», «փչացնել» բառից: Պաշտոնյայի և այլ ֆաղափարների կողմից այնպիսի գործողությունների կատարում, որոնք դեմ լինելով օրենքներին և բարոյականության ընկալումներին, արատավորում են սլայալ ոլորտը

կոռուպցիոն ռիսկ – իրավիճակ կամ հանգամանքների այնպիսի ակամա թե միտումնավոր դասավորություն, որը կարող է օգտագործվել կոռուպցիոն նպատակներով

համակարգային կոռուպցիա – ֆաղափար կամ սնտեսական համակարգի ամբողջական այլասերում, որը կարող է ուղեկցվել ղեկավարության զավթմամբ

հանրային շահ – հասարակությունում համընդհանուր բարեկեցության ապահովման ընկալումը

հովանավորչություն – դաշնային կառավարության ղեկավարող ղեկավարի կողմից որևէ անձի չհիմնավորված առավելություն սալը

Շահերի բախում – իրավիճակ, երբ դաշնային անձի ընդունած որոշումը կամ կատարած գործողությունը կարող է ողջամտորեն մեկնաբանվել որպես իր կամ իր հետ փոխկադակցված անձի շահերով առաջնորդվել

ղեկավարության զավթում – անհատների խմբի կողմից ղեկավարության գործառնությունների նկատմամբ այնպիսի ազդեցությունը, որի հետևանքով ընդունվում են այդ խմբի համար նպատակադր ղեկավար որոշումներ, և մասնավոր բարիքը անցնում է ղեկավարության դաշնայիններին

վարչական կոռուպցիա – իշխանության *ստորին* օղակների կողմից հանրային բարիքի անարդար սնորհումն ու բաշխումը

ֆաղափար կոռուպցիա – ղեկավար դաշնայինների կողմից իշխանության օգտագործումը մասնավոր շահի համար, որը, որպես կանոն, ուղեկցվում է ընտրողներից փվեներ գնելով

Ինֆոասուլզում

Որքանով եմ կոռումդացված

1. Դեմ չեմ կառառք սալուն:
2. Դեմ չեմ կառառք վերցնելուն:
3. Դեմ չեմ ծանոթի միջոցով մրցույթը հաղթելուն:
4. Եթե ունեմ աւխասասեղ, կսամ ազգականիս, ոչ թե անծանոթ մասնագետի:
5. Ընտրություններում կվեարկեմ ինչդես գործասուս է դահանջում:
6. Իմ ստորդասներին կառաջարկեմ ընտրել իմ նախընտրած թեկնածուին:

Որքանով եմ դայբարում կոռուդցիայի դեմ

1. Գործարք կասարելուց առաջ ծանոթանում եմ համադասասխան օրենքին և կարգին:
2. Անհրաժեես ծառայության մասին սեղեկություն եմ սսանում թեժ գծերով, կայբերում և այլուր:
3. Պահանջում եմ ԳԴՄ:
4. Բեռու եմ մնում ազգականների և ծանոթների օգնությունից իմ դորքեսիոնալ հարցերում:
5. Աւխասասեղի դիմելիս ներկայացնում եմ նախորդ գործասուներիս կամ դասախոսներիս երաւխավորագրեր:
6. Ընտրություններում վեարկում եմ ըստ իմ խղճի:

Օգտակար տեղեկատվության աղբյուրներ և իրավադաշտային կազմակերպությունների հասցեներ

Մարդու իրավունքների դաշտային գրասենյակ

Հասցե՝ Երևան, Պուսկինի 56ա
Հեռախոս՝ (+374) 53 76 51,
Թեժ գիծ՝ 116
Իմակ՝ ombuds@ombuds.am
Կայք՝ www.ombuds.am

«Ասպարեզ» լրագրողների ակումբ

Նախագահ՝ Լևոն Բարսեղյան
Հասցե՝ Գյումրի, 3102, Պուսկինի 96
Հեռախոս՝ (+374) 312 5 06 22
Իմակ՝ admin@asparez.am
Կայք՝ www.asparez.am

Թրանսփարենսի Ինթերնեյնլ հակակոռուպցիոն կենտրոն

Գործադիր տնօրեն՝ Վարուժան Հոկսանյան
Հասցե՝ Երևան, 0025, Այգեստան 9-րդ փող., ս. 6,
Հեռախոս՝ (+374 10) 56 99 10, 55 30 69, 57 13 99
Իմակ՝ info@transparency.am
Կայք՝ www.transparency.am

Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոն

Նախագահ՝ Շուսան Դոյրոյան
Հասցե՝ Երևան, 0010, Արշակունյաց 2,
«ՏիգրանՄեծ» հրատարակչության շենք, 416 սենյակ
Հեռախոս՝ (+374 10) 52 17 75 #427
Իմակ՝ foi@foi.am
Կայք՝ foi.am

ԻԱԿ ձևաթուղթը՝ տեղեկատվական հարցում գրելու համար

<http://foi.am/hy/information-request-form/>

Հելսինկյան ասոցիացիա

Նախագահ՝ Միհայել Դանիելյան
Հասցե՝ Երևան, Նանսենի 1-ին փակուղի 8
Հեռախոս՝ (+37410) 58 99 991
Իմակ՝ info@hahr.am
Կայք՝ www.hahr.am

Հելսինկյան կոմիտե

Նախագահ՝ Ավետիք Իսխանյան
Հասցե՝ Երևան, Պուսկինի փ. 3ա
Հեռախոս՝ (+37410) 56 03 72
Իմակ՝ info@armhels.com
Կայք՝ www.armhels.com

Հելսինկյան ֆաղաֆացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակ

Նախագահ՝ Արթուր Սաֆունց
Հասցե՝ Վանաձոր, Տիգրան Մեծի դղողոսա 59
Հեռախոս՝ (+374) 322 4 22 68
Իմակ՝ hcav@hcav.am
Կայք՝ www.hcav.am

Թեժ գիծ՝ 0 8000 12 11

Տեղեկատվություն (անվճար սրամադրում եմ կազմակերպությունների
հասցեներ և հեռախոսահամարներ)

**«Ես գիտեմ» ղեկավար-հաղափառի հարաբերությունների
վերաբերող տեղեկատվական դորսալ**
<http://esgitem.am/>

Սփյուռ – 519999

Արեգ – 551111

